

Historische Kring Nieuwegein

MUSEUMWERF

VREESWIJK

DE PLAATS VOOR DE HISTORISCHE BINNENVAART

Cronyck de Geyn

Uitgave van de Nieuwegeinse Musea

De Tweede Wereldoorlog

SPECIAL: JUTPHAAS EN VREESWIJK IN DE TWEEDE WERELDOORLOG

Colofon

Cronyck de Geyn is een gezamenlijke uitgave van de Nieuwegeinse Musea

ISSN 1384-7139

Redactie

Annie van Rees
Martin Schuurman
Frank Seller
Henk Valkenet
Ton Vis, eindredacteur

Contact

cronyckdegeyn@museumwarsenhoeck.nl

Bij de voorpagina:

Boven:

Hotel "De Roskam" aan de Dorpsstraat in Jutphaas, waar in de achterzaal Ortskommandant Strigl kantoor hield. Hij was verantwoordelijk voor infrastructuur, onderkomen, bevoorrading en ontspanning van ingekwartierde Duitse troepen en de orde in de gemeente Jutphaas. (foto: HKN)

Onder:

De eerste Duitse troepen komen aan op bootjes in de Koninginnensluis in Vreeswijk (foto: archief W. van den Heuvel).

Adverteren in de Cronyck?

Neem contact op met de redactie voor de mogelijkheden en de tarieven.

Opmaak: Michiel Ridderikhoff

Mede mogelijk gemaakt door de gemeente Nieuwegein

De teksten van de Cronyck de Geyn vallen onder Creative Commons Naamsvermelding - NietCommercieel - GelijkDelen 4.0 Internationaal. Voor de afbeeldingen kijkt u in het onderschrift van de foto's

Losse nummers € 2,50

Van de redactie

In mei vieren we dat tachtig jaar geleden Nederland werd bevrijd van de Duitse bezetting en dat later dat jaar een einde kwam aan de Tweede Wereldoorlog.

Er zijn steeds minder mensen die de oorlog persoonlijk hebben meegemaakt, degenen die hierover nog kunnen vertellen hebben die veelal als kind meegemaakt. Zij waren "Jong in de Oorlog", en dat is ook de titel de tentoonstelling in Museum Warsenhoeck die vanaf 25 januari te zien is.

De Historische Kring Nieuwegein vindt het belangrijk getuigenissen van de oorlogsjaren vast te leggen. In de tentoonstelling zullen onder andere videobeelden getoond worden van verhalen en belevenissen die wij hebben kunnen vastleggen. Zo blijven deze getuigenissen voor het nageslacht bewaard. Ook in deze Cronyck-special, uitgegeven ter gelegenheid van de nieuwe tentoonstelling, vindt u een aantal van deze getuigenissen terug.

Wij mogen ons gelukkig prijzen dat we al tachtig jaar in vrede en vrijheid leven. Maar onze vrijheid staat steeds meer onder druk. In de huidige maatschappij nemen polarisatie, intolerantie, discriminatie en zelfs antisemitisme toe. We hebben allemaal kunnen zien waar dat in de eerste helft van de vorige eeuw toe heeft geleid. Vrijheid is niet vanzelfsprekend, het is iets wat wij moeten koesteren en elke dag opnieuw aan moeten werken. Het begint met respect voor elkaar en elkaars opvattingen. Als we dat inzien en daarnaar handelen, kunnen we in vrede en vrijheid met elkaar leven.

Namens de redactie,
Ton Vis, eindredacteur

het
cultuurfonds

kfhein
fonds

VV fonds

Nationaal Comité
4 en 5 mei

Inhoud

Van de redactie	2
Voorwoord van de burgemeester	3
Vreeswijk en Jutphaas rond 1940 Bart Jan Damstra	4
Zorgelijke tijden van gespannen rust en menselijk leed Martin Schuurman en Frank Seller	6
Arbeitseinsatz in Duitsland Ton Vis	11
'Ik schrijf om mijn droeve bestaan op papier te zetten' Martin Schuurman en Frank Seller	15
Vliegtuiggeluid, bombardementen en crashes Frank Seller en Martin Schuurman	19
De strategische ligging van Vreeswijk en de Waterlinie Bart Jan Damstra	21
Hoe een vreugdevolle intocht eindigt in een traumatische gebeurtenis Henk Valkenet	24
Jong in de Oorlog Werkgroep Exposities	27
Hoe goed kent u Nieuwegein?	28

Voorwoord van de burgemeester

Tachtig jaar geleden werd Nederland bevrijd door de geallieerden en met hulp van het verzet. In 2024 en 2025 herdenken we de slachtoffers die daarbij vielen en vieren we dat we sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog in vrijheid leven.

Ook in Nieuwegein staan we uitgebreid stil bij 80 jaar vrijheid met verschillende activiteiten. Een expositie in Museum Warzenhoek, een bijzondere veteranenbijeenkomst én een speciale uitgave van de Cronyck. Het is een eer dat ik ben gevraagd om voor die speciale uitgave het voorwoord te schrijven.

Ik ben 52 jaar; van hetzelfde bouwjaar als Nieuwegein. Mijn vader is uit 1935 en mijn moeder uit 1943. Mijn moeder was een baby/dreumes en te jong om de oorlog bewust mee te maken. Maar mijn vader was toen letterlijk jong in de oorlog. Hij was een van de jongste zonen in een groot gezin van de plaatselijke bakker. In dat gezin was overleven een grote uitdaging. En hoewel hij wat luchtig kon vertellen en herinneringen ophalen, hoorde je tussen de verhalen door dat er ook zorgen in het gezin waren. Daar had hij last van en ik denk dat het ook maakte dat hij zijn leven heel zorgzaam naar iedereen was. Als we samen aten, konden wij ook echt merken dat hij de oorlog had meegemaakt. Nooit heb ik hem eten zien verspillen. En wat kon hij genieten van een extra dikke laag boter op de boterham. Met het overlijden van mijn vader, een paar jaar geleden, kwam voor mij ook het besef dat ik in mijn directe omgeving niemand meer heb die van dichtbij een oorlog heeft meegemaakt. Die groep mensen wordt natuurlijk steeds groter. Met dat besef kwam ook het besef dat het nu aan ons, de volgende generaties is, om deze

verhalen te koesteren. En aan volgende generaties over te brengen, dat geboren en opgroeien in vrijheid ook in Nederland niet altijd vanzelfsprekend was.

Op het moment dat we herdenken en vieren dat het 80 jaar geleden is dat we onze vrijheid terugkregen, realiseren we ons ook dat op veel verschillende plaatsen in de wereld er geen vrijheid is. Dat tot op de dag van vandaag oorlog wordt gevoerd. Dat er in de wereld opnieuw kinderen jong in de oorlog zijn. Misschien dat zij ook een dagboek bijhouden om het van zich af te schrijven, net als Paula Bermann – waarover u meer kunt lezen in deze uitgave.

Het is belangrijk dat we niet alleen nu, in het jaar van 80 jaar vrijheid, maar altijd de herinneringen aan de oorlog levendig houden. Door erover te lezen, te vertellen en naar elkaar te luisteren. Zodat we ons ervan bewust blijven dat vrijheid niet vanzelfsprekend is: we moeten het niet voor lief nemen en ervoor blijven strijden. Zodat niet alleen wij, maar onze kinderen en kleinkinderen ook opgroeien in een democratie waar mensenrechten worden nageleefd en waar geen onderdrukking is. Waar iedereen mag meedenken en meebeslissen. Dat er ruimte is voor de ander en Nederland weer meer tolerant wordt. Dat is een verantwoordelijkheid van ons allemaal. Laten we daarom samen onze vrijheid delen en vieren!

*Marijke van Beukering-Huijbregts
Burgemeester*

Vreeswijk en Jutphaas rond 1940

Bart Jan Damstra

Bij het uitbreken van de tweede wereldoorlog lagen ten zuiden van de stad Utrecht aan het Merwedekanaal twee dorpen van bescheiden omvang. Qua oppervlakte en aantal inwoners was het agrarische Jutphaas de grootste van de twee en ook Hoograven hoorde toen nog bij Jutphaas. Langs het Merwedekanaal is veel industrie en andere bedrijvigheid te vinden. Het kleinere Vreeswijk aan de Lek is een knooppunt van waterwegen. Beide dorpen komen – los van persoonlijk leed – relatief ongeschonden uit de oorlog.

Afb. 1. De gemeente Vreeswijk rond 1940. Links de dan nog nieuwe rijksweg A2 met Lekbrug. Naast de straatweg langs het Merwedekanaal en de weg op de Lekdijk, zijn de Geindijk en Wiersdijk aan de westzijde, en de Tiendweg, Kerkweg en Achterweg aan de oostzijde van het Merwedekanaal de enige andere (veld) wegen

Vreeswijk

In de 9^e eeuw is sprake van 'Fresionowic', dat zoveel betekend als 'handelsnederzetting van Friezen'. Vanwege de afdamming van de IJssel bij het Klaphek in 1285, in het uiterste westen van Vreeswijk, werd in de daaropvolgende jaren op kosten van de stad Utrecht een nieuw kanaal gegraven, via de Bongenaar naar het zuiden naar de Lek bij Vreeswijk. In 1373 wordt ter plaatse van de Oude Sluis een eerste sluisolk gebouwd. In 1562 volgt een tweede sluisolk. Eind 19^e eeuw wordt de Vaartse Rijn verbreed tot Merwedekanaal, met ten westen van het dorp de nieuwe Koninginnensluis. Aan de Handelskade ontstaat een tweede dorpskern. Vreeswijk had vanwege haar strategische ligging en sluizen door de eeuwen heen veel met oorlogsgeweld te maken.

Vreeswijk had in 1800 (afgerond) 700 inwoners, en na een snelle groei in de 19^e eeuw waren dit er 1900 in 1900. Tussen 1935 en 1940 nam het aantal inwoners af van 3500 naar 3000. In 1971 (als Vreeswijk

en Jutphaas opgaan in Nieuwegein) telt het 5500 inwoners. Eeuwenlang is de bevolking gericht op de scheepvaart, velen hadden direct of indirect werk in en aan de scheepvaart. Eind jaren '30 zijn er op de ongeveer 3200 inwoners in totaal 400 'opvarenden', dus met een beroep aan boord (binnenvaartschepen, zandschepen, sleepboten, parlevinkers enz.). De middenstand is voor meer dan de helft van de omzet afhankelijk van de schippers, die hier hun inkopen doen omdat het lang duurt voordat men geschat kan worden. Er zijn dan 7

slagers, 12 bakkers en 18 kruideniers, twee keer zoveel als nodig voor de bevolking. Buiten de dorpskom waren meerdere boerderijen en arbeiderswoningen te vinden. De bewoning concentreert zich rond de Oude Sluis en langs de Handelskade. De belangrijkste wegen zijn de straatweg langs het Merwedekanaal en de Lekdijk. Het doorgaande wegverkeer gaat sinds 1936 buiten het dorp om, over de nieuwe rijksweg A2 en de Lekbrug. De Schipbrug verdwijnt. Het Merwedekanaal en Vaartse Rijn zijn de belangrijke kanalen, die aansluiting hebben op de Lek.

In de jaren '30 is sprake van een grote economische crisis. De ingebruikname

Afb. 2. De dorpskern(en) van Vreeswijk rond de Oude Sluis (1) en aan de Handelskade (2) rond 1940, gezien vanuit het zuidwesten. Op de voorgrond de Veerhaven van de Schipbrug die dan inmiddels niet meer in gebruik is vanwege de nieuwe Lekbrug uit 1936. Daarachter de Koninginnensluis en de (te) kleine Voorhaven, en aan de binnenzijde van de sluis aan het Merwedekanaal de Handelskade waar de tweede dorpskern van Vreeswijk aan is gelegen. Nabij de splitsing van Vaartse Rijn en Merwedekanaal (bij 'De Punt') het Huis De Wiers en scheepswerf Van Zutphen. Zuidelijk daarvan aan de Vaartse Rijn zien we de oude dorpskern rond Oude Sluis en Spuisluis, en het fort Vreeswijk. Op de achtergrond zien we de gloednieuwe voorhaven en de Beatrixsluizen, die aansluiting geven op het Lekkanaal, een zijtak van het Amsterdam-Rijnkanaal.

van het nieuwe Lekkanaal en de Beatrixsluizen in 1938 is een extra harde klap voor de middenstand. De schepen varen in het vervolg buiten het dorp om en worden ook nog eens snel geschat in de grotere sluizen. De Oude Sluis wordt zelfs afgesloten voor de scheepvaart. De aanleg van het Lekkanaal, voorhaven en de Beatrixsluizen start in 1933. Het is dan één van de werkverschaffingsprojecten in Nederland. De omstandigheden en de betaling zijn slecht, maar men staat in de rij voor werk. Omdat namen van levende leden van het Oranjenhuis verboden zijn door de Duitse bezetter, wordt de sluis in 1942 omgedoopt tot 'Oostersluis'. De straatnaam Prinses Beatrix-sluizen (de

Afb. 3. Nedereindseweg en Overeindseweg in Jutphaas rond het Merwedekanaal, jaren '30. In het midden het Merwedekanaal, met aan de westzijde de dorpskern rond het sluisje en aan de oostzijde Rijnhuizen en fort Jutphaas. Onder bij de splitsing van Merwedekanaal en Doorslag de Persilfabriek.

Afb. 4. Hoograven in de jaren '30, tot 1954 gemeente Jutphaas. Met bedrijvigheid aan de Vaartse Rijn en enkele straten met nieuwbouw ten oosten daarvan. Ten westen van de Vaartse Rijn de Utrechtse Rivierenwijk. Onder de rijksweg A12 en rechts de rijksweg naar Hilversum, nu Waterlinieweg.

straat waar de dienstwoningen aan stonden) wordt gewijzigd in Lekdijk. Ook andere straatnamen worden gewijzigd: Wilhelminastraat in Vaartsche Rijnstraat en Julianaweg in Willem de Zwijgerweg. Bij de mobilisatie van 1939 werden in Vreeswijk zo'n 160 man ondergebracht. Het gebied ten oosten van het Lekkanaal wordt ter verdediging geïnnundeerd.

Jutphaas

In het kader van de 'Grote ontginningen' wordt in de 11^e eeuw het gebied ontgonnen dat daarna bekend zou staan als Jutphaas. De centrale ontginningsas is de Jutphasedijk, later bekend als Nedereindseweg en Overeindseweg. Het strekt zich uit van de Meerndijk in het westen, tot aan de Heemstederdijk in het oosten.

Er ontstaat een lint van boerderijen en kastelen aan beide zijden van de Jutphasedijk. Centrum van het dorp is het Kerkveld. Vanaf 1122 doorsnijdt de Vaartse Rijn de ontgonnen kavels diagonaal en deelt het dorp op in Nedereind en Overeind. In de loop van de eeuwen verschuift het zwaartepunt/de dorpskern van het

Kerkveld naar de kruising van de Nedereindseweg en de Vaartse Rijn, bij de brug en het Sluisje. In deze kern vinden we diverse ambachtslieden, zoals smeden, brouwers en herbergiers, die zich richten op het wegverkeer langs en het scheepvaartverkeer over de Vaartse Rijn. Buiten deze kern blijft Jutphaas een uitgesproken agrarisch karakter houden, waar we langs de beide hoofdwegen vooral gemengde boerderijen aantreffen (met akkerbouw en veeteelt).

Jutphaas had begin 1800 (afgerond) 1700 inwoners, dat is inclusief 60 bewoners van het Gein, dat kort daarvoor bij Jutphaas was gevoegd. Ook hier neemt de bevolking snel toe in de 19^e eeuw, waardoor het in 1900 al 2500 inwoners had. In 1920 waren dit er 3900 en in 1940 ruim 10.000. De spectaculaire groei voor de tweede wereldoorlog is vooral te danken aan de nieuwbouwwijk Hoograven tegen de stad Utrecht aan, waarmee in Jutphaas in feite een tweede (woon)kern werd gebouwd, maar die echter vooral op de stad Utrecht was georiënteerd. In 1954 werd deze wijk geannexeerd, waarna Jutphaas nog slechts 3800 inwoners kent. In 1971 (als Vreeswijk en Jutphaas opgaan in Nieuwegein) telt het 7200 inwoners.

De combinatie van waterwegen en landwegen was gunstig voor industrie en bedrijvigheid. Er zijn scheepswerven en steenovens. Nabij de Doorslagsluis is al vanaf de 19e eeuw sprake van een 'industrieterrein'. Belangrijke impuls voor de werkgelegenheid in de crisisjaren van de jaren '30 is de vestiging van de Persilfabriek in deze periode. Een andere belangrijke ontwikkeling is de aanleg van het Amsterdam-Rijnkanaal, waarmee in één klap een groot deel van het Overeind wordt weggegraven en boerenbedrijven worden opgeknapt. De aanleg van de rijksweg A2 zorgt dat een groot deel van het wegverkeer in het vervolg niet meer door Jutphaas rijdt.

Woningbouwverenigingen zorgen voor een impuls van de woningbouw tussen de beide wereldoorlogen. In 1915 werd de woonbuurt in Huis De Geer gebouwd, deels woningbouw woningen en deels door en voor de nabijgelegen scheepswerf. En in de jaren '20 wordt ten zuiden van de Nedereindseweg achter de dorpskerk een nieuwbouwwijk gebouwd, waaronder de Wilhelminastraat. Deze werd in de tweede wereldoorlog eerst gewijzigd in Parallelweg en later (op verzoek) in Emmastraat, nu Stormerdijkstraat. In 1939 worden bij de mobilisatie de militairen in barakken en op vele boerderijen ondergebracht. Na de Duitse inval wordt de bevolking van Jutphaas op 14 mei geëvacueerd; men kan echter diezelfde dag al terugkeren, omdat Nederland die dag capituleert.

Afb. 5. De dorpskern van Jutphaas aan het Merwedekanaal en de Nedereindseweg. Links valt de nieuwbouw aan de Stormerdijkstraat (toen: Wilhelminastraat) op. Rechts fort Jutphaas.

Zorgelijke tijden van gespannen rust en menselijk leed

De Tweede Wereldoorlog in Jutphaas en Vreeswijk

Martin Schuurman en Frank Seller

In vergelijking tot andere Nederlandse steden en plattelandsgemeenten heeft de Tweede Wereldoorlog in Jutphaas en Vreeswijk weinig of geen tastbare sporen nagelaten. Niettemin deden zich tussen 1940 en 1945 wel gebeurtenissen voor die de bewoners van de twee dorpen diep raakten en tot op de dag van vandaag in het geheugen van inwoners van wat nu Nieuwegein is, zijn verankerd.

Mobilisatie van het Nederlandse leger, omgeving Vreeswijk

Luchtfoto van Fort Jutphaas en het dorp aan het Merwedekanaal. Van linksonder naar rechtsboven de Overeindseweg (nu Rond het Fort) en de Nedereindseweg.

Volop betrokken bij de mobilisatie

Al tijdens de mobilisatie in 1939 werden Vreeswijk en Jutphaas sterk bij de oorlog betrokken. Het Nederlandse leger maakte zich klaar voor een Duitse inval uit het oosten. Als belangrijkste verdedigingslijn koos het opperbevel in eerste instantie voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Vreeswijk en Jutphaas waren - binnen de 'Groep Lek, vak Jutphaas' - met een aantal grote werken onderdeel van deze Waterlinie. De belangrijkste daarvan waren Fort Jutphaas, Fort Vreeswijk (in beide forten zijn dan Nederlandse troepen gelegerd), Fort de Batterijen aan de Overeindse weg en de Keersluis uit 1934, ook wel Plofsluis genoemd.

Toen op zondag 10 mei 1940, 1^e Pinksterdag, de oorlog uitbrak, was overigens niet veel gedaan aan de verdediging van dit gebied. De eerste twee forten waren nauwelijks gemoderniseerd en ook de Plofsluis was niet gereed. Onder de toenemende oorlogsdreiging werd bij

Vreeswijk nog wel een moderne kazemat ingericht. Van daaruit konden vijandelijke kanonneerboten worden beschoten. Daarnaast werden in de pijlers van de Lekbrug mitrailleurs geplaatst. In Fort de Batterijen werd een stuk modern geschut geplaatst, dat echter niet op tijd af kwam.

Het was tijdens de mobilisatie één en al bedrijvigheid van troepen. In Jutphaas waren militairen gelegerd in loodsen op 'Kamp Drilleveld'. Een straat die vlakbij de plek van dit kamp ligt, is hiernaar vernoemd. Het Fort Vreeswijk was bemand. Militairen van het fort werden gehuisvest in scholen en de staf van het 29e regiment Infanterie was bij Vreeswijkers ingekwartierd. En daarnaast waren er barakken aan Het Zand (ongeveer ter plaatse van de huidige Irenestraat), op een strook nog onbebouwd land tegen de Voorhavendijk aan.

Vlak voor het uitbreken van de oorlog besloot het opperbevel de hoofdweerstandstrook te verplaatsen naar de Grebbelinie, meer in het oosten. De werkzaamheden

aan de Nieuwe Hollandse Waterlinie werden stopgezet en de troepen verplaatst. Door deze beslissing bleven Vreeswijk en Jutphaas en ook Utrecht buiten de grote grondgevechten van de meidagen in 1940.

Evacuaties en vluchtelingen

Wel kregen de inwoners van Jutphaas en Vreeswijk te maken met groepen evacués en vluchtelingen. Allereerst vanwege de inundaties. Ten noorden en oosten van de forten in Vreeswijk en Jutphaas werd het zogeheten voorterrein in het voorjaar van 1940 onder water gezet. Via de inlaat-sluis bij Fort Honswijk stroomde door het inundatiekanaal water in het gebied om op die manier de verwachte opmars van de vijand te stuiten. De inundaties waren er de oorzaak van dat ongeveer 2.500 inwoners van Houten, Schalkwijk en Tull en 't Waal hun huizen moesten verlaten. Via Vreeswijk en Rotterdam werden zij vervoerd naar Monster in Zuid-Holland. Maar het transport van al deze mensen moest worden gestaakt vanwege het grote bombardement op Rotterdam. De sche-

Het Zand met links de barakken en rechts de bebouwing, gezien vanuit de Molenstraat/voorhavendijk bij de molen.

Luchtfoto uit ca 1929 waarop de barakken aan Het Zand goed te zien zijn, gezien vanuit het westen.

pen voeren daarom terug naar Vreeswijk en vervolgens door naar Utrecht.

Op de eerste dag van de oorlog, 10 mei 1940, vielen ook de eerste bommen rond de Lekbrug. Twee dagen later viel nog een

De tweede inundatie van het gebied ten oosten van Voorhaven en Beatrixsluis (op de achtergrond te zien), ditmaal door de Duitse bezetter. Foto van januari 1945.

bom in de nabijheid van de gracht van Fort Vreeswijk en de Lekdijk.

Niet lang na de Duitse inval moest Vreeswijk enige dagen lang zo'n 15.000 evacués herbergen. Zij kwamen uit het zwaar gebombardeerde Rotterdam. Na de capitulatie op 15 mei kwamen op 17 mei de eerste Duitsers Vreeswijk binnen. Iedereen was opgelucht toen bekend werd dat Nederland de wapens had neergelegd. De driehonderdduizend dienstplichtigen keerden huiswaarts, net als de evacués die vanwege de inundatie hun huis hadden moeten verlaten. Het algemeen gevoel was dat voor Vreeswijk en Jutphaas het geweld van de oorlog was weggebleven. De sfeer in Vreeswijk werd door burgemeester Mollerus als volgt verwoord:

'Dank aan God, dat hij de gemeente Vreeswijk, die ons zoo na aan 't hart ligt, heeft willen sparen voor oorlogsrampen. Alle Vreeswijkers hebben hun have en goed tot op heden hier ongeschonden mogen behouden op één enkele woning na. Voorzoover bekend zijn al de militairen uit Vreeswijk, levend en ongewond uit den strijd te voorschijn gekomen. Omtrent eenigen leeft men nog in ongerustheid. Eén achtenswaardige ingezetene en vader van drie kinderen is voor zeer kort met een schip op een mijn geloopen en is ten gevolge daarvan om het leven gekomen. God sterke de achtergebleven Vrouw en kinderen en verdere familieleden. Hoe droevig dit geval op zich zelf ook moge zijn, er is groote reden tot dankbaarheid voor de gemeente Vreeswijk en haar inwoners voor Gods reddende hand, die ons heeft willen sparen.'

Ontruiming van Jutphaas

In Jutphaas had men dat intussen heel anders ervaren. Daar kreeg het gemeentebestuur eerst te maken met veel gestrande vluchtelingen uit Veenendaal. Die konden niet verder reizen dan Jutphaas vanwege het brandende Rotterdam. Kort daarop moest Jutphaas zelf geheel worden ontruimd. Dat gebeurde onder invloed van de komst van terugtrekkende Nederlandse soldaten. Zij moesten zich van de militaire staf achter de linies van de Vesting Holland gaan verschansen. Onder de kop *'Ellende onder Veenendaalers – Jutphaas overhaast ontruimd'* werden de ervaringen met deze gebeurtenissen op 29

mei 1940 in een van de kranten als volgt onder woorden gebracht:

'Als een droom gaat de afgeloopen periode aan de bevolking van Jutphaas voorbij. Eerst het uitbreken van den oorlog. De honderden vliegtuigen, die overkwamen. Het laten vallen van een bommenlast uit een vliegtuig aan de overzijde van den Vaartschen Rijn, waardoor ontelbare ruiten aan de Heerenstraat en Dorpsstraat sprongen. En tot overmaat van ramp kwamen er 4 à 5.000 geëvacueerden uit Veenendaal, die oorspronkelijk naar Den Briel moesten, doch met de booten niet voorbij Rotterdam konden komen. Het leed van deze menschen was zeer groot. Dagen en nachten hadden zij in de booten doorgebracht, waarin op het laatst een onbeschrijfelijke toestand heerschte. Dat geen besmettelijke ziekte is uitgebroken mag wel een wonder genoemd worden.

Het onderbrengen van deze vluchtelingen, alsmede de voedselvoorziening, kostte het gemeentebestuur veel hoofdbrekens, aangezien Jutphaas slechts enkele uren van te voren gewaarschuwd was. Gelukkig konden allen ondergebracht worden bij de boeren en voor de voedselvoorziening was een regeling getroffen.

Zo verliepen de 1^e en 2^e Pinksterdag. Dinsdagochtend kwam er een nieuw bericht: Jutphaas moest ontruimd worden! De militairen van de Grebbelinie waren reeds teruggetrokken en eenige regimenten waren ondergebracht in deze

gemeente om hier stellingen van de Vesting Holland te betrekken. Slechts een kleine tijd werd er gelaten om een en ander mede te nemen. Niet alleen het zg. "Oude Dorp", maar ook Hoograven moest evacueren. De richting was Woerden. En zoo trokken de bewoners van Jutphaas, gepakt en bezakt, met die uit Veenendaal uit Jutphaas weg. Per rijwiel, per wagen en loopende ging de uittocht. Zieken en ouden van dagen werden zooveel mogelijk per bus vervoerd. Steeds maar trekken, want de plaatsen, die men doorkwam waren vol. Tot zelfs in Leimuiden zijn inwoners dezer gemeente ondergebracht. Een zucht van verlichting steeg op, toen laat in den middag bekend werd, dat Nederland de wapens had neergelegd. Reeds denzelfden dag keerden velen huiswaarts, de meesten echter den volgenden dag. Het leed was voorbij, maar zoo'n tijd zal men nooit vergeten ...'

Het 'gewone' leven weer opgepakt

Na de capitulatie werden in Vreeswijk en Jutphaas Duitsers ingekwartierd. In Vreeswijk gebeurde dit onder andere aan de Handelskade. Gebouwen in het dorp, zoals café Baars, werden gevorderd. In Jutphaas werd op Fort Jutphaas een legerenheid ondergebracht. In het dorp zelf werden woningen gevorderd voor de huisvesting van militairen en werden (onder)officieren ingekwartierd bij burgers. Het normale leven kwam weer op gang, met dit verschil dat de bezetter duidelijk aanwezig was in het straatbeeld. 's Nachts moesten gebouwen worden verduisterd en er gold een uitgaansverbod.

Vanwege de toenemende schaarste van goederen werd een distributiesysteem opgezet. Vreeswijk had een bijkantoor en Jutphaas het hoofdkantoor, met voor de inwoners van Hoograven, dat toen nog tot Jutphaas behoorde, een eigen bijkantoor. In Hoograven woonde immers bijna driekwart van de inwoners van de gemeente Jutphaas, de woningen in Huize De Geer meegerekend.

Dat de distributie nog wennen was, blijkt uit een oproep in de krant van 29 mei 1940 aan de inwoners van Jutphaas:

'Denk om de distributieboekjes. Zowel van Hoograven als van het Dorp hebben een groot aantal personen hun distributieboekjes op het Distributiekantoor nog niet afgehaald. Voor Hoograven kan men onder overlegging van de Distributiestamkaarten terecht op den Politiepost in de Burgemeester Smitsstraat en voor het Dorp op het Distributiekantoor aan de Dorpsstraat. Het is gewenscht, om moeilijkheden te voorkomen, dat men de boekjes ten spoedigste afhaalt.'

Voor velen braken er ongemakkelijke jaren aan. Bijvoorbeeld voor ambtenaren ter secretarie in Jutphaas en Vreeswijk, die werden gehinderd door het feit dat zij meermalen tegen hun zin opdrachten moesten aanvaarden krachtens het zogeheten Oorlogsreglement. In vijf gevallen werd voorkomen dat ambtenaren naar Duitsland werden gestuurd om er te werken voor de vijand.

Gedurende de oorlogsjaren werd de dagelijkse gang van zaken nog wel eens doorbroken door berichtgeving over diverse vormen van clandestien optreden. Dat kon variëren van het smokkelen van zeep en vet tot het illegaal slachten van vee in een schuur van een melkhandelaar op Hoograven. In de plaatselijke pers waren er ook berichten van inbraak in huizen, maar niet duidelijk is of dat met de oorlog te maken had.

De scholen waren weer open en men speelde gewoon weer op straat. In Vreeswijk waren de in 1939 door de Nederlandse overheid gevorderde schepen, zoals de Christina, weer in de vaart. Sleepboten en zandaken waren actief in het uitbaggeren van het Amsterdam-Rijnkanaal. In de gemeente Jutphaas was men druk bezig met het stichten van nieuwe scholen in Hoograven en met het daar realiseren van een afzonderlijke parochie naast de Nicolaasparochie.

In beide dorpen was er vanzelfsprekend een *Ortskommandatur*; in Jutphaas was dat in het Hotel De Roskam en in Vrees-

Het bord met verwijzing naar de Ortskommandant in De Roskam in Jutphaas

wijk had de Duitse commandant zijn intrek genomen in de villa Hoog Santveld, vlak bij de Wilhelminabrug (Lage brug).

Ook in Vreeswijk kwam na de roerige eerste oorlogsdagen het gewone leven, voor zover mogelijk, weer op gang. Zorgelijke tijden van gespannen rust braken aan voor het dorp met zijn 18 kruideniers, 8 manufacturiers, 12 broodbakkerijen, 5 tagrijnzaken, 4 coiffeurs, 8 groentehandelaren, 7 slagerijen, 5 kleinhandelaren in oliën en vetten en 3 drogisten.

De grote aandacht van de Duitse bezetter voor de strategische ligging van de nabijgelegen sluizencomplexen - van eminent belang voor de binnenscheepvaart - en de brug over de rivier De Lek bezorgde de Vreeswijkers extra drukte en overlast.

De Duitsers zagen de Beatrixsluizen als het belangrijkste waterwerk in dit deel van Nederland. Ze werden zwaar verdedigd met onder meer uitgebreide stellingen voor luchtafweergeschut, die mogelijk samen met de stellingen aan de Lekbrug opereerden. Het kostte veel moeite om het geschut op de opgevolde grond in de goede stand te houden. Eind november 1944 werden bij een geallieerde luchtaanval twee van de zes stukken buiten gevecht gesteld waarbij 25 man gewond raakten.

Naarmate de jaren verstreken, nam de grimmigheid toe, bijvoorbeeld waar het ging om de Arbeitseinsatz. Eerst kwamen er oproepen om te werken in Duitsland en werden werklozen gesommeerd daaraan deel te nemen. Daarna werden ook razzia's uitgevoerd, waarmee uit beide dorpen tientallen jongemannen naar Duitsland werden gedeporteerd. Dat leidde tot onderduikers, die voor hun woonruimte en voedselvoorziening afhankelijk waren van verzetsgroepen. Soms werden ook jonge mannen opgepakt op basis van vage aanklachten als smokkel en asociaal gedrag en naar Kamp Amersfoort en Kamp Vught gebracht.

Naast deze burgerslachtoffers werden de joodse inwoners, voor het merendeel woonachtig in Hoograven, weggevoerd naar de Duitse vernietigingskampen. Onder hen ook enkele onderduikers, die dus niet als inwoners van Jutphaas te boek stonden. Ook vielen tijdens de oorlogsjaren in en rond Vreeswijk en Jutphaas en op zee ook militaire slachtoffers.

De Beatrixsluis ten oosten van Vreeswijk was een belangrijk militair-strategisch object. Linksonder fort Vreeswijk

Verzet in Vreeswijk en Jutphaas

In de loop van de oorlog vonden in Jutphaas en Vreeswijk diverse verzetsdaden plaats. In Jutphaas werd door een verzetsgroep uit Utrecht het gemeentehuis overvallen om de gegevens van de burgerlijke stand 'veilig te stellen'. De verzetsgroep, onder leiding van Piet van der Hurk (alias Van Lunteren), oefende in het gebied tussen De Bongenaar en het Lekkanaal, iets dat algemeen bekend was. Zij waren daardoor gemakkelijk te vinden voor verzoeken om voedselbonnen voor onderduikers.

In Vreeswijk was sprake van meer actief verzet tegen de Duitse bezetting. Het verzet kwam vele malen in actie om onderduikers te herbergen, waaronder personen die aan de razzia's voor de Arbeitseinsatz waren ontkomen. Ook geallieerde piloten werden op hun vluchtroute op weg naar de vrijheid verder geloodst door Vreeswijkse verzetsmensen. Persoonsbewijzen werden vervalst. Deze riskante handelingen leidden tot een toename van het aantal oorlogsslachtoffers onder de burgerbevolking van Vreeswijk.

Ook rond de Beatrixsluizen roerde het verzet zich. Uitgebreide details over de opbouw van de stellingen voor luchtafweergeschut werden verzameld en naar Engeland verstuurd. Vermoedelijk met hulp van het sluispersoneel zelf, dat er vanaf de sluis goed zicht op had.

Bevrijding

Op maandagmorgen 7 mei 1945 reden omstreeks half elf de eerste Canadese tanks via het nabijgelegen Beatrixsluizencomplex Vreeswijk binnen. Al in de middag werden de raadzaal en de secretariskamer bezet en ingericht als bureau van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (BS). Twee dagen later kon burgemeester Mollerus melden dat de machtsovername in het door grote geïndeerde gebieden omgeven Vreeswijk zonder noemenswaardige incidenten was verlopen. Wel was er nog een dag of tien sprake van een Marinestelle van de Wehrmacht, waarmee terdege rekening moest worden gehouden in afwachting van de overname door de geallieerden van de strategisch belangrijke veerpont over de rivier de Lek. De Lekbrug was immers door een geallieerd bombardement op 5

januari 1945 vernield. De goed voorbereide orde- en verzetstroepen functioneerden tot 2 juni met ongeveer 60 personen, waarna ze werden ontbonden. Enkel op verzoek van de districtscommandant bleven ter afhandeling van de lopende zaken de plaatselijke commandant BS Orde Troepen en diens plaatsvervanger in functie.

Het drama van Jutphaas

Op 7 mei vond in Jutphaas een schietpartij plaats die heel dramatische gevolgen had voor leden van de Binnenlandse Strijdkrachten (BS) en voor Jutphaase burgers. De BS kwamen op die dag in conflict met Duitsers, die niet in de overgave geloofden, enkel in een 'Waffenruhe'. Toen een dronken Duitse soldaat was neergeschoten, kwamen Duitsers gewapend en schietend de straat op. De meeste dorpingen zochten een goed heenkomen, waarbij een aantal in de kelder van de pastorie op de Herenstraat terecht kwam. Het gemeentehuis, waar drie BS-ers hun toevlucht zochten, werd door de ongeregelde troepen omsingeld. Hierbij is een van de stenen leeuwen bij de entree van het gemeentehuis beschadigd: de onderkaak werd stukgeschoten. Uiteindelijk ontvluchtten zij het gebouw door vanaf de eerste verdieping naar beneden te springen en zich te verschansen in de naastgelegen woning. Theo Hanselaar, die een gebroken enkel had, verstopte zich in de kast; de twee anderen verscholen zich op de vliering op zolder. Theo werd door de Duitsers ontdekt en doodgeschoten, de andere twee ontkwamen. Ook de omringende huizen werden doorzocht. Hierbij werd Wim Spies doodgeschoten en de wegvlochtende Frans Luiten dodelijk door een handgranaat getroffen. Hij stierf ter plekke. Op de kwekerij en de weilanden achter het gemeentehuis werden BS-er Aart Kros en burger Jan Streefkerk gedood; ook twee Duitse soldaten kwamen om. De twee omgekomen BS-ers en de burgers Spies en Streefkerk zijn begraven op de begraafplaats op het Kerkveld. Frans Luiten ligt op het Nicolaaskerkhof. Op 13 mei 1949 is ter nagedachtenis van 'onze dorpsgenoten die hun leven voor het vaderland lieten of slachtoffer zijn geworden van de bezetter' het oorlogsmonument van beeldhouwer A. Dresmé onthuld. Dit gebeurde door de toenmalige Commissaris van de Koningin. De namen van negen slachtoffers werden

De in januari 1945 vernietigde Lekbrug over de Lek tussen Vreeswijk en Vianen

voorgelezen tijdens de plechtigheid op de hoek van de toenmalige Wilhelminastraat (nu Stormerdijkstraat) en de Nedereindseweg.

Terugblik op de oorlogsjaren

Hoewel de Duitse militaire activiteiten in Jutphaas en Vreeswijk tamelijk rustig begonnen en beide dorpen tot aan de bevrijding grotendeels buiten het grote oorlogsgeweld bleven, waren de oorlogs-

activiteiten tegen het einde van de oorlog toch toegenomen. Als geheel waren de oorlogsjaren zorgelijke tijden van gespannen rust en menselijk leed. Van het 'drama van Jutphaas' ging nog decennialang een grote somberheid uit.

Er is op de website www.oorlogsbronnen.nl een (nog steeds groeiend) bestand van personen die tijdens de Tweede Wereldoorlog een relatie hadden met Jutphaas of Vreeswijk, doordat zij daar woonden,

geboren waren of overleden. Op 1 oktober 2024 betrof het 244 personen uit Jutphaas en 143 personen uit Vreeswijk. Hun levenslopen worden, voor zover bekend, vermeld en voorzien van beeldmateriaal. Het gaat om personen uit het verzet en de Binnenlandse Strijdkrachten, personen die werkzaam waren in de koopvaardij op zee, tewerkgesteld in de Arbeitseinsatz en personen die zijn opgepakt en naar concentratiekampen werden afgevoerd.

Gebruikte bronnen

- Canon van Nederland (2024). Regiocanon Utrecht Zuidwest. Canon van Nieuwegein, 1940 De Tweede Wereldoorlog. www.canonvannederland.nl
- Het Utrechts Archief (2024a). Onderzoek. Toegang '1603. Gemeentebestuur van Jutphaas'. Inleiding. Geschiedenis van de gemeente. De oorlogsjaren (1940-1945). www.hetutrechtsarchief.nl
- Het Utrechts Archief (2024b). Onderzoek. Toegang '1629. Het Gemeentebestuur van Vreeswijk 1940-1971'. Inleiding. Korte geschiedenis van de gemeente en haar organisatie. De oorlogsjaren. www.hetutrechtsarchief.nl
- HKN, Historische Kring Nieuwegein (2024). *Verloop van de oorlog in Nieuwegein*. Achtergronddocument bij het lespakket van Kunst Centraal. Nieuwegein: HKN.
- Oorlogsbronnen (2024a). De Tweede Wereldoorlog dichtbij. Ontdek de provincies. Utrecht. Plaatsen in Utrecht. Jutphaas. www.oorlogsbronnen.nl
- Oorlogsbronnen (2024b). De Tweede Wereldoorlog dichtbij. Ontdek de provincies. Utrecht. Plaatsen in Utrecht. Vreeswijk. www.oorlogsbronnen.nl
- Schut, Jan (1979-1989). *Jutphaas in het nieuws 1930-1959*. Nieuwegein
- Schut, Jan (1979-1989). *Vreeswijk in het nieuws 1920-1949*. Nieuwegein.

Arbeitseinsatz in Duitsland

Ton Vis

Dit is het verhaal van mijn vader, Hans Vis, geboren op 10 december 1920 en overleden in 2009. Dit artikel is niet letterlijk uit zijn mond opgetekend en is dus geen 'oral history' in de strikte zin des woords, maar gedurende zijn leven heeft hij verschillende keren verteld over zijn belevenissen in de oorlog.

Toen op 1 september 1939 Duitsland de aanval op Polen opende en de Tweede Wereldoorlog begon, was hij 19 jaar oud en dienstplichtig militair. Vanwege de algemene mobilisatie van het Nederlandse leger werd hij nabij Limmen (NH) ingekwartierd. In die tijd was de defensie van Nederland zwaar verwaarloosd en moesten de militairen het land zien te verdedigen op de fiets, vaak ook zonder geweren. Voorgaande regeringen hoopten dat Nederland in het dreigende conflict neutraal kon blijven, net als in de Eerste Wereldoorlog, maar dit bleek ijdele hoop. Toen Nederland op 15 mei 1940 capituleerde kwam mijn vader ongedeerd terug naar huis in de Noordzeestraat in Utrecht.

Met zijn Mulo-B diploma op zak kwam hij te werken bij een kleine verzekeringsmaatschappij aan de Maliebaan in Utrecht. In Duitsland was door de oorlog een groot tekort aan arbeidskrachten ontstaan, omdat veel Duitse mannen werden opgeroepen om te strijden in het leger. De Duitse bezetter in Nederland verordonneerde daarom op 7 mei 1943 dat alle mannen tussen 18 en 35 jaar in

Hans Vis, foto uit 1942

Nederland zich moesten melden voor de Arbeitsinzet in Duitsland. Zo ook mijn vader, die zich op 9 juni 1943 diende te melden bij het Gewestelijk Arbeidsbureau in de Breedstraat. Omdat hij zich vrijwillig meldde kreeg hij de keuze uit enkele beschikbare vacatures. Hij wilde

niet naar Berlijn of werken in de zware industrie in het Roergebied, en omdat hij zijn talen behoorlijk kende kon hij tewerkgesteld worden bij het stadsvervoer in de noordduitse stad Bremen.

Wie zich niet meldde voor de verplichte arbeidsinzet liep het risico om opgepakt te worden. Vaak had je dan geen keuze qua werk en kwam je terecht in bijvoorbeeld de wapenproductie in Duitsland. Veel jonge mannen kozen ervoor om onder te duiken, maar dat was ook niet zonder risico. Zoals de jongere broer van mijn vader, mijn oom Kees (1924-2005) die, als verpleegster verkleed, een baantje kreeg als patiëntenvervoerder in het Stads- en Academisch Ziekenhuis aan de Catharijnesingel. Hij kreeg deze kans omdat mijn opa werkte in de apotheek van het ziekenhuis. Dat dit ook niet zonder gevaar was bleek op 6 november 1944, toen Britse vliegtuigen een bombardement uitvoerden op het spoorwegemplacement van Utrecht en het ziekenhuis door een bom werd geraakt. De Duitsers hadden vaak goederentreinen vol wapens en munitie opgesteld vlak naast de ge-

Oorlogszakboekje uitgereikt bij de mobilisatie

Mijn opa in de apotheek van het SAZU

OPROEP!

Op grond van de beschikking van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied (Commissaris-Generaal voor Bijzondere Aangelegenheden) No. 43943 betreffende de **verplichting tot aanmelding voor den ARBEIDSDIENST**, worden bij dezen

ALLE MANNEN GEBOREN IN HET JAAR 1920

wonende in de Gemeenten Utrecht, Achterhoek, De Bilt, Houten, IJsselstein, Maarssen, Oudegras, Schellwijk, Tiel en 't Waal, Westbroek en Zetten, opgegeven, om in de periode van **4 JUNI 1943** af een aanmeldingsformulier bij het Gewestelijk Arbeidsbureau, Breestraat 26, Utrecht, in ontvangst te nemen en die, na overleging ingevuld, op de hierin genoemde dagen weder **afteleveren** bij het Gewestelijk Arbeidsbureau Utrecht, Breestraat 26, Kamer 1, **persoonlijk** af te geven.

Tenzijde zoodanig mogelijk arbeidsverzuim te voorkomen, kunnen ook anderen dan de tot aanmelding verplichte personen (Dus, familieleden) de formulieren **afleveren**. Voor bedrugen van eenigen aard wordt het aanlevering het benoemde aantal formulieren voor het in aanmerking komende persoon door een bepaalde persoon te doen afhalen.

De in **Jan., Febr., Maart en April 1920** geboren op **Maandag 7 Juni 1943**
 De in **Mei, Juni, Juli en Augustus 1920** op **Dinsdag 8 Juni 1943**
 De in **September, October, November en December 1920** op **Woensdag 9 Juni 1943**

in den tijd van **8-12 uur en 13.30-17 uur**,
 en wel op wat familienaam aangevinkt met de letters:

A B C D E en F	op den aangegeven datum van 8-10 uur
G H I J K en L	" " " " " " 10-12 uur
M N O P Q en R	" " " " " " 13.30-15.30 uur
S T U V W X Y en Z	" " " " " " 15.30-17 uur

De in de Gemeenten Zeist, Bunnik, Driebergen-Rijsenburg, Odijk en Werkhoven wonende tot aanmelding verplichte personen, moeten zich op dezelfde dagen bij het bijkantoor van het Gewestelijk Arbeidsbureau te **ZEIST** aanmelden.

De in de Gemeenten Doorn, Cothen, Langbroek, Maarn, Wijk bij Duurstede wonende tot aanmelding verplichte personen, moeten zich op dezelfde dagen bij het bijkantoor van het Gewestelijk Arbeidsbureau te **DOORN** aanmelden.

De in de Gemeenten Maarssen, Breukelen-Nijenrode, Breukelen-St. Pieter, Haarzuilen, Kamerik, Kockengen, Maarssenveen, Ruwiel, Tienhoven, Vleuten en Zegveld wonende tot aanmelding verplichte personen, moeten zich op dezelfde dagen bij het bijkantoor van het Gewestelijk Arbeidsbureau te **MAARSSSEN** aanmelden.

De in de Gemeenten IJsselstein, Beneschop, Harmelen, Hoenderloo, Linschoten, Lopik, Montfoort, Pohlbroek, Soest, Veldhuizen, Willemkop en Vreesswijk wonende tot aanmelding verplichte personen, moeten zich op dezelfde dagen bij het bijkantoor van het Gewestelijk Arbeidsbureau te **IJSSELSTEIN** aanmelden.

Bij de afgifte van het ingevulde aanmeldingsformulier moet de distributiekaart afgeleverd worden het persoonsbewijs en de verdere benodigde bescheiden worden medegebracht.

Zij die tot aanmelding verplicht zijn, dienen met de **inlevering** van het formulier betrek persoonlijk bij het Gewestelijk Arbeidsbureau (resp. bijkantoor) te verschijnen.

Indien tot aanmelding verplichte personen in dienstbetrekking zijn, moet de werkgever de verklaring van de tot aanmelding verplichte persoon aangaande den duur der dienstbetrekking, op het formulier door ondertekening en eventueel door plaatsing van een firmastempel bevestigen.

Voor de overige jaargangen zullen nadere oproepen volgen.

DE DIRECTEUR VAN HET GEWESTELIJK ARBEIDSBUREAU UTRECHT.

Oproep voor de arbeidsdienst in Duitsland

Voor- en achterkant van "Kraft durch Freude", de Nationaal-Socialistische sportbeweging die de buitenlandse arbeiders onderdak verschafte

Verblijfsvergunning in zijn paspoort (1944)

L.S. 11-6-45

BIJLAGE: 1

Aanmeldingskaart voor Gerepatrieerden.

Gemeente van aanmelding: Utrecht Nr. 2413

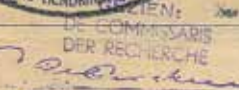
Naam: Vis Voornamen: Wim P.

Woongemeente 1) Utrecht Gehoren: 10.12.20 W.

Noordzeestr. 13 .AV. G 2/

Melding voor stempel en paraaf aanteekeningen 3/

1. Volksgezondheid R. BUISMAN 11.6.45

2. Politie o/f

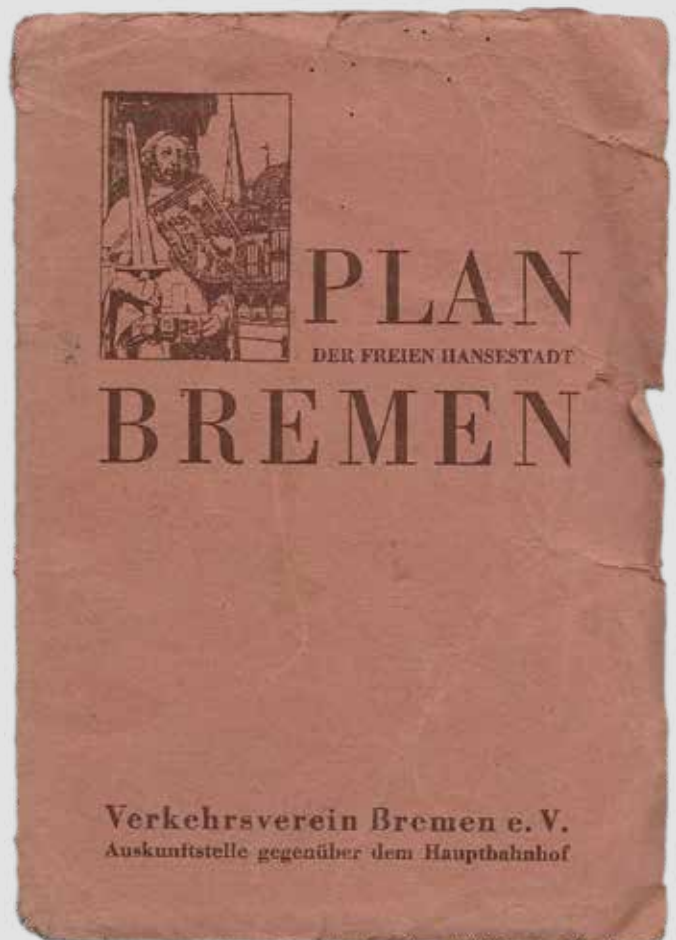
3. Bevolking 11/6/45

4. L. H.

5. Arbeidsbureau

6. Distributie 447 11 JUNI 1945 oll

7. Stemorgaan

Repatriëringskaart Utrecht, gedateerd 11 juni 1945

Altijd handig: een stadsplattegrond van Bremen

DE NEDERLANDSCHE UNIE

SECRETARIAAT PROVINCIE UTRECHT
NACHTEGAALSTR. 39, TEL. 10133, UTRECHT

No. 138

HOUDER DEZES:

NAAM: H. Vis

ADRES: Noordzeestr. 13

Utrecht

IS INGESCHREVEN ALS PROPAGANDIST VAN
DE NEDERLANDSCHE UNIE.

HANDTEKENING
v. d. HOUDER.
H. Vis

HANDTEKENING SECR. GEWEST UTRECHT:
N. E. Voite

Lidmaatschapskaart van De Nederlandsche Unie, een tegenwicht voor de NSB

bouwen van het ziekenhuis dat naast het spooreplacement lag. Mijn oom werd door puin geraakt en moest wekenlang in het hospitaal verpleegd worden.

Naar wat mijn vader vertelde had hij het in Bremen, ondanks het gemis van zijn familie, best naar zijn zin. Hij werd met een groep van zo'n 25 Hollanders ondergebracht in een turnhal aan de Neuenlanderstraße, dat voor ca. 100 tot 120 buitenlandse dwangarbeiders van de Bremer Straßenbahn AG in gebruik was genomen. Na een aantal instructieritten kon hij als trambestuurder aan de slag. Hij had het grote voordeel dat hij voor zijn werk een uniform moest dragen en iemand in uniform straalde gezag uit, zeker in het Duitsland van die dagen. Hij was de baas op de tram en dat kwam hem goed van pas.

De meeste trampassagiers in Bremen wisten dat er buitenlanders op de trams reden en groetten vriendelijk. Op een keer kwam er een Wehrmachtofficier de tram binnen die met uitgestoken arm en 'Heil Hitler' de Hitlergroet bracht. Mijn vader zei zoiets als 'ook goeiemorgen' wat hem op een uitgebreide reprimande kwam te

staan, het werd een hele discussie. De aanwezige passagiers in de tram hadden inmiddels de grootste lol en complimenteerden mijn vader voor zijn standvastige optreden. Hoewel er gedreigd was hem op rapport te zetten bij de trammaatschappij liep alles met een sisser af.

Opmerkelijk was ook dat er 's avonds, vooral in de weekenden, een aantal vrouwen zich buiten de poort van de sporthal ophielden die wel zin hadden in een verzetje. Hun vriend of echtgenoot hadden ze al geruime tijd niet gezien omdat deze aan het front zat, en dus wilden ze wel een avontuurtje met zo'n jongeman uit het buitenland. Mijn vader heeft zich, naar zijn zeggen, nooit laten verleiden om met een van de dames mee te gaan, ook al omdat het door de bedrijfsleiding ten strengste verboden was. Maar er zullen best collega's zijn geweest die zich deze kans niet lieten ontzeggen.

Naarmate de oorlog vorderde werd het onderhoud aan de rails en het materieel een steeds groter probleem. Uit het gebombardeerde Rotterdam werden tramstellen aangevoerd ter vervanging van defect geraakt materieel. Deze tramstel-

len waren veel moderner en hadden ondermeer draaibare onderstellen, iets wat de Duitsers nog nooit gezien hadden, ze keken hun ogen uit. Niettemin ontkwam ook Bremen niet aan geallieerde bombardementen, en tegen het einde van de oorlog werden steeds meer straten afgesloten en moest de dienstregeling herhaaldelijk worden aangepast en ingekort.

Na de capitulatie van Duitsland duurde het nog enige tijd voor mijn vader naar huis kon. Met behulp van het Rode Kruis kwam hij op 8 mei bij een familie in Boxtel terecht waar hij medisch werd onderzocht en kon aansterken. Omdat de verbindingen met het Nederland boven de rivieren nog niet hersteld waren kon hij pas op 12 juni terugkeren bij zijn ouders in Utrecht. Daarmee kwam een eind aan een van de spannendste en enerverendste periodes van zijn leven.

Ondanks het gemis van zijn familie en de onzekerheid die je als dwangarbeider in Duitsland ondervindt, heeft hij naar zijn zeggen een goede tijd gehad met veel kameraadschap, waaruit vriendschappen voor het leven ontstonden. Naar mijn weten is hij echter nooit meer naar Bremen teruggekeerd.

'Ik schrijf om mijn droeve bestaan op papier te zetten'

Het oorlogsdagboek van Paula Bermann tijdens haar onderduikperiode in Jutphaas (1942-1944)

Martin Schuurman en Frank Seller

De Amsterdamse Jodin Paula Bermann was ruim anderhalf jaar ondergedoken in de Jutphase wijk Hoograven. Zij liet ons over die periode een indrukwekkend dagboek na. Het boek vormt een aangrijpend verslag over de wereld in oorlog, het dagelijks leven op het onderduikadres, haar betrokkenheid bij haar familie en haar geestelijk welzijn. Het is gevuld met angsten en verlangens, weerzin tegen het opgesloten leven, zorg om haar kinderen Hans, Sonja en Inge, weemoed naar haar vroegere leven en angst voor verraad.

Het boek is een fraai voorbeeld van de waarde die primaire bronnen hebben om te weten te komen hoe de oorlog in het hier en nu van toen werd beleefd. In dit artikel geven we een beknopte duiding van de dagboekantekeningen van Paula Bermann.

Een comfortabele gevangenis

Vanaf 2 september 1942 zijn Paula en haar man Coen (zie kader) ondergebracht bij het gezin van Jan Kooy in Jutphaas. Paula beschrijft hen als 'eenvoudige mensen' en gelooft dat de haat tegen de Duitsers hen ertoe heeft bewogen om hen op te nemen. 'Het zijn Nederlanders in de ware zin des woords.' De relatie met de onderduikgevers is goed en zakelijk, niet erg warm.

Het dagelijks leven valt haar niet mee, de bewegingsvrijheid is minimaal en het contrast met het leven in Amsterdam groot. 'Ik was thuis gewend trappen te lopen: de dagelijkse boodschappen tussen drie en vijf beschouwde ik als iets kostbaars, want ik mocht me in winkels vrij bewegen, kon met mensen praten, terwijl we de laatste maanden geen christenen meer mochten bezoeken. En nu opgesloten, geen contact met anderen, geen frisse lucht. We zitten tussen comfortabele gevangensmuren.'

'Je houdt je verborgen, komt niet op straat, beweeg je zo stiltejes mogelijk, je gang is sluipend, maar moderne huizen zijn gehorig, ieder woord, iedere beweging van een stoel hoor je en op den duur valt dat op. Als je een gezicht ziet, dan verberg je je, wordt er gebeld, dan sluip je naar je kamer en al diverse keren gebeurde het dat we 's avonds in

Paula Bermann

het donker zaten, omdat er onverwacht bezoek kwam. Dan besef je pas goed in welke situatie je zit. Je voelt je een dief, een misdadiger. We hebben niets meer te zeggen, we moeten stil zijn, voor je dure geld moet je zwijgen, want wie ben je eigenlijk? Een verwerpene die door de genade van goede mensen een dak boven het hoofd heeft gevonden.'
(29 november 1942).

Voorals de zomer is verstikkend omdat het zo lang licht is, waardoor het uitgesloten is om 's avonds een luchtje te scheppen. Want daarvoor moet het donker zijn. Paula brengt de dagen door met boeken lezen, spelletjes doen, schrijven, nadenken en zich vervelen. En altijd zijn er de zorgen om haar kinderen en de eigen veiligheid: 'Je wordt bediend, krijgt vrij goed te eten, hebt het goed, maar de zorgen

liggen altijd op de loer. Worden we opgepakt, blijven de kinderen gespaard?'

Familie komt op de eerste plaats

Paula volgt met veel compassie en bezorgdheid wat er in haar familie gebeurt. Berichten en informatie komen binnen via het informele netwerk van vrienden, bekenden en kinderen. Een lange reeks familieleden wordt verraden, opgepakt en verdwijnt uit het zicht: Coens zuster met haar gezin, haar eigen broer, de moeder en een andere zus van Coen. Ook de vriendin van zoon Hans wordt om onbekende reden opgepakt; er is lang onzekerheid over haar lot maar zij redt het. Dit alles raakt Paula zeer.

De relatie met haar drie kinderen - waarvan de oudste twee zelfstandig leven en de jongste, Sonja, zich na enige tijd bij hen voegt - is goed. Aanvankelijk ervaart ze, wellicht omdat de verhoudingen voorheen in Amsterdam te wensen overlieten, onderlinge afstand.

'Alle vijf spelen we verstopperijtje, niemand biedt de ander een kijkje in zijn binnenste. We spelen komedie, glimlachen met een gewond hart, alleen om de ander te laten zien dat we ons goed houden, en daardoor lijdt onze ziel dubbel. Maar wij zijn niet de enigen! Iedere Jood vergaat het zo en met hem miljoenen anderen.'
(22 december 1942).

Geleidelijk aan verandert dit. Als Paula een poosje niets van een van de twee oudsten hoort, maakt ze zich al snel grote zorgen. Inge komt eens in de vier weken langs en ze 'verheugen zich erop

Het gezin Van Es-Bermann, vader Coen, moeder Paula en de kinderen Inge, Sonja en Hans

als kleuters op hun verjaardag.' Ze verlangt naar haar kinderen, wil zien 'of ze nog niet de weg kwijt zijn, of ze nog bij ons horen.' Hun bezoek doet haar goed: 'Deze week, toen we alle vijf bij elkaar waren - dat wil zeggen, binnen twee dagen alle kinderen weer zagen - voelden we ons dankbaar, en ik bid dat alles zo blijft.' Als ze weg zijn, zit zij dagelijks om hen in angst. Een angst die de angst voor de dood overstijgt: 'De dood heeft niets angstaanjagends voor me, ik leef toch alleen maar voor de kinderen.' Daarnaast is er een verlangen naar het gezin van vroeger: 'En dan komt de heimwee, woelt het zo machtig in je borst dat de adem je in de keel stokt, want je wilt de tranen terugdringen.'

Het landelijke Jutphaas

Hoe ervaart Paula de omgeving van Jutphaas, in die tijd een dorp met bijna 10.000 inwoners? Zij heeft geen contact met anderen dan haar huisgenoten en moet het hebben van de natuur die ze vanuit haar verblijf ondergaat. Haar houding is ambivalent. Aan de ene kant ervaart zij een grote beperking.

'Iedere dag schijnt de zon vol in onze kamer en de benauwdheid kan ik bijna niet meer aan. Thuis in mijn tuintje beleefde ik elk jaar het wonder van het opbloeien van de natuur, de knoppen aan de bomen, en nu? Ik zie mannen en vrouwen in het weiland hier recht tegenover in hun tuintjes werken, de

aarde ompspitten. Ik kijk er verlangend naar, ik benijd de arme en toch zo rijke mensen om hun vrijheid. Waarom moeten wij zo boeten?' (15 maart 1943).

Aan de andere kant kan zij het landelijke van Jutphaas erg waarderen en voelt zij zelfs tevredenheid. Lyrisch beschrijft ze wat ze ziet.

'Het panorama voor ons is als een schilderij, blauwe hemel, groen weiland, tuintjes en koeien, paarden, lammeren. Het jonge groen met zijn dotterbloemen is prachtig, en een bosje op de achtergrond omgeeft het natuurschilderij met een fijne strook bomen in allerlei schakeringen, licht- en donkergroen. Mijn hart wordt door het wonder van de natuur elk jaar, altijd weer opgevrolijkt en raakt bevangen door verwondering en bewondering. Het wonder van de natuur stelt me ook voor een raadsel: kan het leven het einde zijn of komt het grote wonder pas na de dood?' (18 april 1943).

'Wij hier zijn tevreden, komen al weken niet meer buiten. Dat zal drie, vier maanden zo blijven, want de avonden zijn te lang. Ik heb ook geen behoefte om mensen te zien, en het stukje natuur voor mijn raam laat me wonderen genoeg zien. 's Avonds hoor ik de koekoek roepen, kikkers kwaken

en krekels tjirpen. Het weiland ziet geel van de boterbloemen, de tuintjes zijn groen, de koeien, paarden en geiten grazen, kinderen spelen, en ik ben zelfs blij dat me dit wonder in mijn eenzaamheid nog gegeven is. Ik brei sokken, zelfs met een motieffe, en ik ben verbaasd over mezelf, want ik dacht dat ik dat niet zou kunnen.' (25 mei 1943).

Pessimisme en ondergeschiktheid

Door het wegvallen van steeds meer geliefden en berichten over het voortduren van de oorlog ervaart Paula het leven geleidelijk aan meer uitzichtloos. Ze voorvoelt dat deze onderduik niet goed zal aflopen. Het leidt tot een mentale strijd van binnen die zich uit in pessimisme, ondergeschiktheid en eenzaamheid.

'Ik ben afhankelijk, aangewezen op de goedheid van de mensen en ik voel mijn minderwaardigheidscomplex. Nu weet ik hoe een slaaf of arme zich voelt die in de macht is van zijn baas. Macht, dat is het sleutelwoord dat de wereld regeert, dat de kuddemens doet wegduiken.' (19 oktober 1943).
'Ik heb het moeilijk met alles. Ik geef zelf toe, ik zie het allemaal duister in. Waar kun je ook het optimisme vandaan halen? De oorlog duurt te lang en als er niet spoedig verandering komt, gaan we allemaal te gronde. Elke

Tekening door Sonja van het onderduikadres te Jutphaas. Uit Paula's dagboek: 'Ik zie mannen en vrouwen in het weiland hier recht tegenover in hun tuintjes werken, de aarde omspitten. Ik kijk er verlangend naar, ik benijd de arme en toch zo rijke mensen om hun vrijheid. Waarom moeten wij zo boeten?' (15 maart 1943)

dag worden er meer en meer mensen gearresteerd, waarom zouden wij gespaard blijven?' (20 december 1943).

Ook God moet het ontgelden.

'Ik klaag God aan, waarom laat Hij de mensen niet tot bezinning komen, waarom laat Hij miljoenen

onschuldigen lijden, veroordelen tot de dood? Ik vind Hem hard, wreed, zonder medelijden, maar ik ben een dolende, mijn hoofd, mijn geest is leeg, ik zoek, zoek, maar ik vind geen rust, ik weet niet wat ik met alles aan moet, het onrecht. Ik vind deze wereld vreselijk, de mensen maken me bang. Ze doen me huiveren.' (6 januari 1944).

Paula voelt zich erg terneergeslagen. Tegelijkertijd vindt zij dat ze moet standhouden, want 'de kinderen leven, wij ook en je hebt niet het recht te klagen. Men benijdt ons, we hebben het goed. Dat is zeker waar, maar anderhalf jaar opgesloten zitten is zwaar, alleen wie het meemaakt, begrijpt het. Ach, ik zou zo graag weer eens de straat op gaan, natuur en

Levensloop van Paula Bergmann

Paula Bergmann (geboren op 9 maart 1895) groeide op in een liberaal Joods gezin in het Duitse Konken en Kusel. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was zij verpleegster aan het front in Frankrijk. In augustus 1918 trad zij in het huwelijk met de Amsterdamse Joodse zakenman Coenraad van Es. Het echtpaar kreeg drie kinderen: Hans (1919), Inge (1923) en Sonja (1927). Van 1940 tot 1944 houdt Paula een dagboek bij. Dat doet ze in het Kurrentschrift, een Duitse schrijfmethode die nog maar weinigen kunnen lezen. Bergmann is politiek zeer goed geïnformeerd en beschrijft gedetailleerd het dagelijks leven in Amsterdam, waar het gezin een benedenhuis bewoont aan de Valeriusstraat 135.

Op 24 augustus 1942 moeten Paula, Coen en Sonja onderduiken. Ze vinden onderdak bij het gezin van beroepsmilitair Jan Kooy, in de Constant Erzeijstraat 39 in Jutphaas (in de wijk Hoograven, dat op 1 januari 1954 deel van Utrecht werd). Daar vervolgt ze haar dagboek aantekeningen. Voorjaar 1944 worden Paula, Coen en hun dochter Inge verraden, opgepakt en via Westerbork naar Bergen-Belsen gedeporteerd. Vlak voor de bevrijding sterven Paula en Coen: hij bezwijkt aan difterie, waarna zij zelfmoord pleegt door tegen stroomdraad aan te lopen. De drie kinderen overleven de oorlog.

mensen zien, met ze praten, vergeten dat je een paria bent.’

De afloop

Terwijl zij het einde voelt aankomen, toont Paula haar morele kracht door met Coen in het reine te komen: ‘Mijn man en ik zijn in deze dagen dichter tot elkaar gekomen. We hebben elkaar opgebiecht wat ons van elkaar vervreemde en we ontdekten dat we niet buiten elkaar kunnen’, zo schrijft zij op 28 februari. En: ‘Hij denkt net als ik dat we toch levende lijken

zijn, vandaag of morgen voltrekt zich ons lot. Dus waarom je dan nog druk maken over dingen?’ Wie hierin onverschilligheid leest, heeft het mis. Want op dezelfde dag laat zij veel compassie zien met de slachtoffers van het bombardement van Nijmegen en de gebombardeerde Duitse industriesteden.

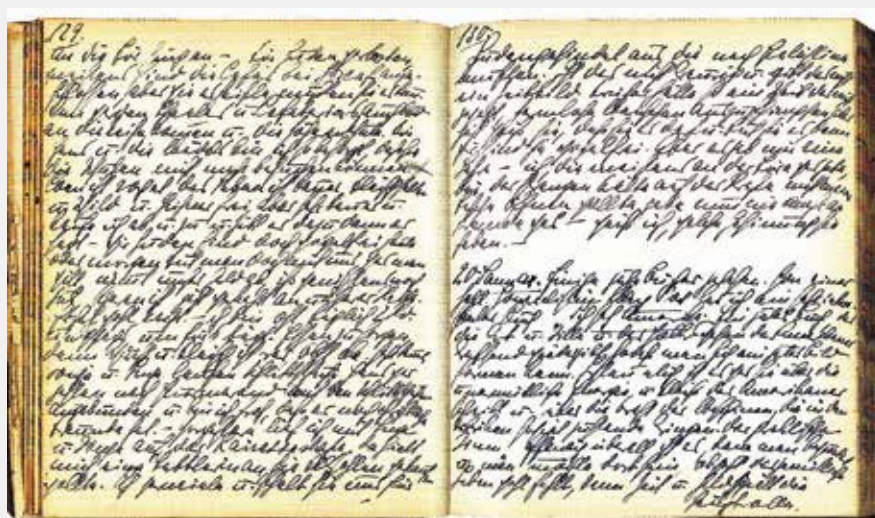
Op 19 maart 1944 schrijft Paula dat de buurman, die leraar is, gaat verhuizen naar een andere plaats. De woning is nu verhuurd aan een NSB-politieman met

een beruchte naam. De man van hun huis is bang en wil dat zij weg gaan, dat er binnen drie, vier weken iets anders voor hen wordt gevonden. Paula is begripvol: ‘Ik geloof dat ze enerzijds blij zijn dat ze van ons af komen, want we zijn hier al bijna negentien maanden en ze hebben hun plicht gedaan. Wie kan het hun kwalijk nemen?’

Het zijn vrijwel haar laatste aantekeningen. Kort daarna worden ze verraden en opgepakt. Wellicht door die NSB-er? Dat is nooit duidelijk geworden.

De geschiedenis van het dagboek

De kinderen van Paula Bermann waren na de Tweede Wereldoorlog in het bezit gekomen van het oorlogsdagboek. De vier dichtbeschreven schriften stonden jarenlang in de kast bij Paula's dochter Sonja. Zij konden de ouderwetse Duitse schrijftekens echter niet ontcijferen. Daarom vroegen zij in 1984 Johan Winkelman, hoofddocent aan het Duits Seminarium van de Universiteit van Amsterdam, de transcriptie van het dagboek op zich te nemen. Hij deed er drie jaar over om

Pagina uit het eerste dagboek, van 10 januari 1941

alle teksten te ontcijferen. Met de transcriptie van Kurrentschrift in leesbaar Duits werd echter niets gedaan. Paula's kinderen gaven geen toestemming tot publicatie.

Dertig jaar later maakte Winkelman een Nederlandse versie van het dagboek. Paula's dochter Sonja, die eerder zijn contactpersoon was geweest, was inmiddels overleden. Via het secretariaat van het Duitsland Instituut kwam hij in contact met haar dochter, Linda Bouws. Zij en de andere kleinkinderen bleken enthousiast. Zo kwam het in 2018 toch nog tot publicatie. Elma Drayer stelde het boek samen en Arnon Grunberg schreef een voorwoord.

Gebruikte bronnen:

Bergmann, Paula (2018). Deze ontspoorde wereld. Het oorlogsdagboek van Paula Bergmann, Amsterdam 1940 – Jutphaas 1944. Amsterdam: Uitgeverij Balans.
NIOD, Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (2024). Dagboek van Paula Bermann. *Dagboeken-NIOD*. Amsterdam: NIOD. Correspondentie met Peter Sprangers, secretaris Historische Kring Tolsteeg-Hoograven/Utrecht.

Vliegtuiggeluid, bombardementen en crashes

Frank Seller en Martin Schuurman

Veel Nieuwegeiners die als kind de oorlog hebben meegemaakt, hebben een blijvende herinnering aan het angstwekkende geluid van naderende vliegtuigen. Na het geluid van het luchtalarm kwam eerst het aanzwellen van vliegtuigmotoren en dan soms wel en soms niet dat van neerploffende bommen en trillende grond. Vooral het geluid van naderende vliegtuigen is voor hen nog altijd het geluid van oorlog.

Tijdens de mobilisatie waren er in de beide gemeentes al voorschriften voor burgers wat te doen bij een luchtalarm. Ook waren er regels over verduistering van woonhuizen; daarvoor was al een controleprocedure van kracht, inclusief een reglement daarvoor bij elke gemeente.

Op 10 mei overheerste het geluid van overvliegende vliegtuigen en een paar dagen later opnieuw, toen de bommenwerpers richting Rotterdam overvlogen. Het vliegtuiggeluid gaf vorm aan onzekerheid over het oorlogsgeweld elders. Dichtbij vielen de eerste Duitse bommen op 10 mei 1940 rond de Lekbrug en twee dagen later viel er een bom vlak bij de gracht van Fort Vreeswijk. Verder bleef het geweld van bommen in die eerste oorlogsdagen tamelijk ver weg. En na de overgave van het Nederlandse leger op 15 mei was het een periode tamelijk stil in de lucht.

Dat betekende niet dat er geen gevaar maar uit de lucht zou kunnen komen. In alle dorpsscholen werd – gemeentelijke opdracht – met de kinderen in de klas geoefend op wat te doen als het luchtalarm afging. Alle kinderen moesten dan wegduiken onder hun bank. Annie Scholman herinnert zich zo'n oefening tijdens de handwerkles. Alle kinderen met breiwo-

len breipennen onder de bank en één jongen die gillend door de klas rende. Die had een paar maanden daarvoor nog het bombardement op Rotterdam meegemaakt en was niet in staat tot gecontroleerd gedrag.

Tijdens de *Battle of Britain* waren er vaak hoog overvliegende vliegtuigen met wel heel veel angstaanjagend gebrom. In die periode tussen 10 juli en 31 oktober 1940 wilde Hitler de luchtheerschappij boven Het Kanaal verwerven om zo een invasie mogelijk te maken. Maar de Engelse en geallieerde piloten hebben dat voorkomen, iets waarover Churchill zei: *“Never in the field of human conflict was so much owed by so many to so few”*.

Gedurende de oorlogsjaren dropten Engelse vliegtuigen berichten en materialen zoals geweren en munitie voor het verzet, maar dat waren veelal kleine aantallen vliegtuigen.

Veel later in de oorlog begonnen de grootschalige geallieerde bombardementen op Duitse industriegebieden en spoorverbindingen, zeker na *D-day* 6 juni 1944.

Tijdens de Operatie Market Garden werd er massaal luchtsteun gegeven aan de gevechten rond Arnhem. Op de terugweg

van zo'n vlucht stortte op 20 september 1944 een RAF jachtvliegtuig, een Mustang III, neer in het buitengebied van Jutphaas. De Poolse piloot, Tadeusz Jankowski, en de achtjarige Jopie Hoveling kwamen hierbij om het leven. Hun namen staan vermeld op het Oorlogsmonument aan de Nedereindseweg.

Jopie Hoveling was voor het eerst mee met zijn vader om tarwe te oogsten. In het begin van de middag komen vier Engelse Mustangs van het 315e Poolse squadron overvliegen. Eén is er aangeschoten en dreigt neer te storten. Alle mensen op de akker zoeken dekking. Jopie zoekt zijn vader en wordt door de vleugel van het neerstortende vliegtuig dodelijk getroffen.

Een ander soort vliegtuigcrash vond eerder plaats in wat nu Park Oudegein is en toen nog landbouwgrond was. Op 3 augustus 1943 stortte hier een Duitse Dornier 217 neer die op vliegveld Soesterberg gerepareerd was en een proefvlucht maakte. Het toestel kwam aanvliegen uit oostelijke richting, cirkelde rond

Foto van een Dornier-217

en trachtte te landen, schoof over twee sloten heen en maakte daarbij een diepe sleuf in de grond en vloog daarbij in brand. Er waren twee inzittenden, te weten de piloot H. Becker en een technische man, K. Berthold. De piloot kon met lichte verwondingen uit het vliegtuig komen, de technische man zat echter bekneld en overleefde de crash niet.

De dertienjarige Freek van Zutphen zag het vliegtuig vanuit de verte en rende richting de wei waar het wrak was neergekomen en in brand was geraakt. Hulp kon hij niet bieden, wel kon hij snel een aantal onderdelen rond het wrak in de broekspijpen van zijn plusfour stoppen, om mee te nemen naar huis. Binnen een dag waren alle resten teruggehaald door de Duitsers, op het aantal onderdelen na die door Freek van Zutphen waren meegenomen.

Binnen een dag waren alle resten teruggehaald door de Duitsers op een aantal onderdelen na, die door de dertienjarige Freek van Zutphen in de broekspijpen van zijn plusfour mee naar huis werden genomen.

Een bijzondere plek in de Duitse militaire inrichting van Jutphaas en Vreeswijk was Fort Jutphaas. Dit fort was ingericht als radio-luisterpost van de Kriegsmarine. Het was daarom een uiterst strategisch en geheim object van de Duitse militaire communicatiediensten ten behoeve van het contact met duikboten in de Noordzee. Dit lokte luchtaanvallen van de geallieerden uit. Op zondagochtend 12 november 1944 werd het Fort en de omgeving met 16 voltreffers geraakt. De Nicolaaskerk, het klooster en de naastgelegen scholen en veel woningen rond

het Fort en langs de Dorpsstraat en Heerenstraat werden beschadigd, evenals het kasteel Rijnhuizen.

Hein Frericks liep op die zondag met zijn vader en wat broertjes en zusjes van Huis de Geer naar de Dorpskerk in Jutphaas. Ter hoogte van het pastoorsbosje, naast de pastorie van de Nicolaas, hoorde hij plotseling het lawaai van dalende bommenwerpers. Zijn vader riep dat ze allemaal achter een boom moesten gaan liggen. De scherven sloegen boven hen in de boomstammen. Vader besloot om terug te gaan naar huis. Ter hoogte van de villa Johanna kwamen er opnieuw bommenwerpers aan met een tweede aanvalsgolf. Vader belde aan bij de villa, de bewoners lieten ons binnen en wij mochten in de kelder schuilen. Daarna volgde er nog een derde aanval.

Het is de vraag of het wel de bedoeling was het fort te raken en de Duitse zendinstallaties uit te schakelen. De Engelsen beschikten immers over de code (Enigma) die gebruikt werd voor de communicatie naar en van onderzeeërs en duikboten.

Op diverse plaatsen stond Duits afweergeschut om aanvallen van de geallieerden op belangrijke verbindingspunten, zoals de Beatrixsluizen en de Viaanse brug, af te weren.

Eind november 1944 werden bij een geallieerde luchtaanval op de Beatrixsluizen twee van de zes stukken afweergeschut buiten gevecht gesteld, waarbij 25 man gewond raakten. De geallieerden gingen voortdurend door met bombarderen, om de Duitse verbindingslijnen te on-

derbreken. De boogbrug in de A2 tussen Vreeswijk en Vianen werd, na een eerdere mislukte poging, op 5 januari 1945 kapot gegoooid.

Arie van Heiningen was onderweg met paard en wagen naar de Looije Brug en stelde zich gewoontegetrouw op bij de kop van het paard met de karreplank als schild boven zijn eigen hoofd en dat van het paard. Na het geluid van een voltreffer loerde hij onder de plank door en zag dat de grote boog in het water lag.

Wat later die maand, op 22 januari 1945 om half vijf 's middags, werd ook de Barbarakerk door een bom geraakt. Die bom raakte de dragende kolom bij het zijaltaar; de kerk was daardoor totaal onbruikbaar geworden voor de eredienst.

Uit de overlevering komt het verhaal dat de bom mogelijk een afleider was voor een wapendropping even buiten Vreeswijk. Of een aanval op de huizen aan de Koninginnenlaan 12 en 13 en 27 waar mannen van de Kriegsmarine woonden.

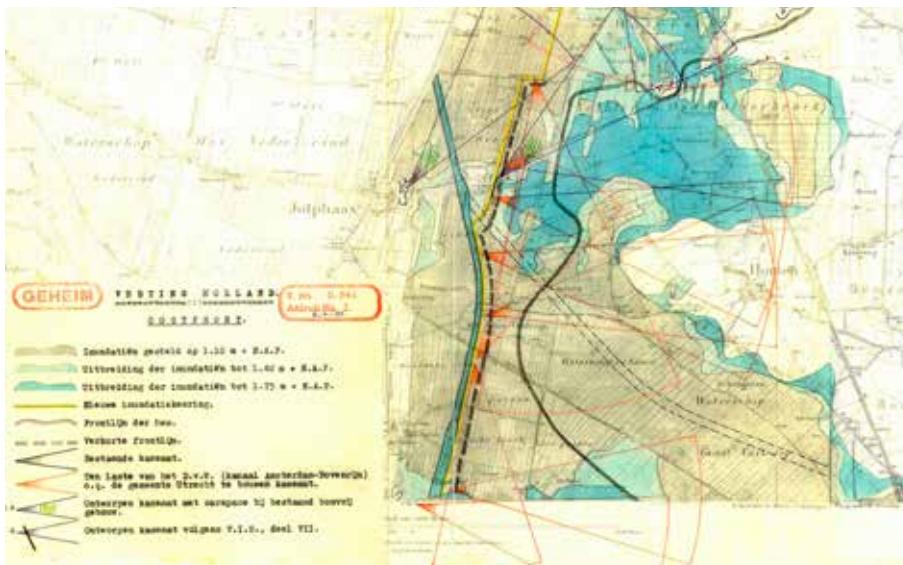
Beide gebeurtenissen hadden nogal ingrijpende gevolgen: door de schipbrug weer in de vaart te brengen kon de verbinding over de Lek weer worden hersteld en het Parochiehuis Sint Jan kreeg de functie van noodkerk. Het duurde in beide gevallen tot 1948 voordat de schade echt was hersteld.

Soms ging het ook fout met het afweergeschut. Op 1 januari 1945, bij het kriecken van de dag, stuurden de Duitsers bijna 900 bommenwerpers vanuit het nog bezette Nederland richting de geallieerde vliegvelden in Noord-Brabant en België. Met de *Operation Bodenplatte* moesten zoveel mogelijk vliegtuigen van de vijand worden vernietigd. Maar van de negenhonderd Duitse vliegtuigen werd ook een derde deel neergehaald. Eén ervan werd door eigen (Duits) afweergeschut neergehaald in het gebied tussen IJsselstein en Vreeswijk. Het wrak stortte neer in het dak van de boerderij van de ouders van Rein Boere. Rein vond die wrakstukken die zondagochtend in zijn kinderbed toen hij terugkwam van het melken.

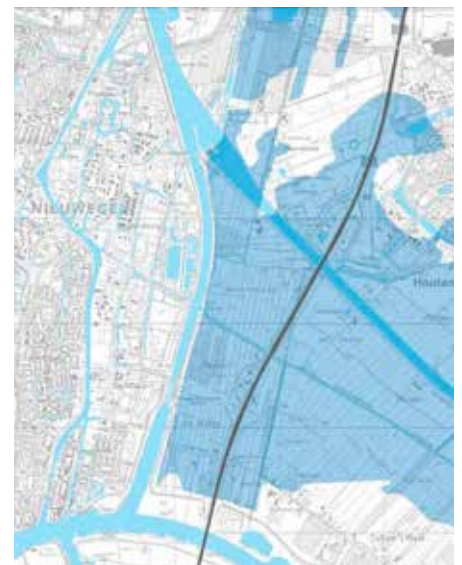
De strategische ligging van Vreeswijk en de Waterlinie

Bart Jan Damstra

Vreeswijk is een knooppunt van waterwegen. De kanalen vanuit Amsterdam en Utrecht vinden hier aansluiting op de rivier de Lek of kruisen deze rivier zelfs. De oostelijke kade van het Lekkanaal is sinds de aanleg in de jaren '30 de nieuwe achterkade en de 'stoplijn'/hoofdweerstandslinie van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De oostelijk van het Lekkanaal laaggelegen 'kom' van Schalkwijk fungeerde als inundatiekom. Het zijn dan ook de grote 'kunstwerken' in en bij deze waterwegen die van groot strategisch belang zijn.

Afb. 1. Kaart waarop het dan nieuwe Lekkanaal is geprojecteerd. De verticale gele lijn langs dit kanaal is de achterkade/waterkering. Rechts van deze kade bevinden zich de te inunderen gebieden in de kom van Schalkwijk. Houten en het gebied ten oosten daarvan liggen hoger en blijven dus droog. De blauwe gekleurde baan tussen de Plofluis / fort Jutphaas en Houten markeert het gebied dat bij een inundatie niet of nauwelijks onder water zou komen te staan, omdat hier door een voormalige rivier een hoger gelegen stroomrug is gevormd. In het zuiden vormt de Lekdijk de begrenzing.

Afb. 2. Projectie op een moderne kaart van de te inunderen gebieden.

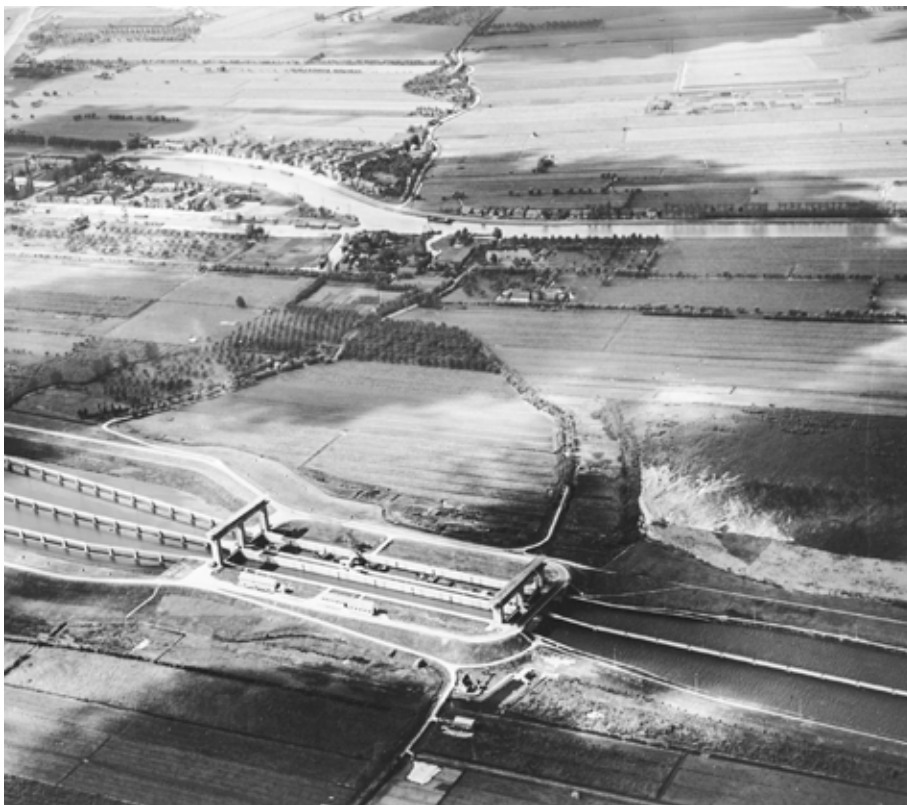
Nieuwe Hollandse Waterlinie

Begin 19^e eeuw komt een nieuwe waterlinie tot stand, ten oosten van de toenmalige Vaartse Rijn, later Merwedekanaal. Op de zwakke (lees: hooggelegen) plekken worden forten en schansen aangelegd. In het huidige Nieuwegein zijn dit fort Jutphaas, Fort de Batterijen aan de Overeindseweg, fort Vreeswijk (voor bescherming Lekdijk en sluizencomplexen) en een batterij op de kruising Wierselaan/Kerkweg in Vreeswijk. De Oude Sluis en de Inundatiesluis(!) (beter bekend als Spuisluis) aan de Lek, zijn van belang voor de waterinlaat van water voor de inundaties. Tegelijk moesten maatregelen worden genomen om te voorkomen dat het water (met een gemiddelde hoogte van ongeveer 80 cm) in het geïnundeerde gebied

via dezelfde Vaartse Rijn kon wegstromen. De belangrijkste maatregel was de aanleg van een Inundatiekade in de jaren '70 van de 19^e eeuw, deze lag parallel aan en nabij de Vaartse Rijn. Bij een inundatie bleef dus een smalle strook land tussen kanaal en inundatiekom droog.

Door de aanleg van het Lekkanaal kwam ook de hoofdweerstandslinie van de Waterlinie oostelijker te liggen. Daarnaast had de aanleg van het Lekkanaal en het Amsterdam-Rijnkanaal gevolgen voor de te inunderen gebieden. De Beatrixsluis is een object dat van groot strategisch belang is. Rondom de sluis en het Lekkanaal worden dan ook verscheidene militaire maatregelen genomen. Zo worden in 1936 aan beide kanten van de haven-

monding van de voorhaven bij de Lek kazematten van het (zeldzame) V.I.S.-type gebouwd. Ten oosten van het Lekkanaal wordt een nieuwe inundatiekade aangelegd die wordt versterkt met kazematten. Daarnaast wordt een sluisje aangelegd als verbinding tussen het Lekkanaal en de (doorsneden) Schalkwijkse wetting ten behoeve van afwatering en lokale scheepvaart. Verder naar het noorden in het tracé van het Amsterdam-Rijnkanaal wordt de Plofluis gerealiseerd, officieel Keersluis genaamd. Met het opblazen van de ongewapende betonnen bodem van deze met grond en puin gevulde betonnen bak kon het kanaal worden afgesloten, waarmee voorkomen kon worden dat het geïnundeerde gebied leeg zou lopen via deze opening in de kade.

Afb. 3. Zicht op de gloednieuwe Beatrixsluis en het Lekkanaal rond 1940, gezien vanuit het oosten. Tussen de Beatrixsluis en het dorp liggen de Tiendkade en (oude) Kerkweg, die beiden uitkomen bij scheepswerf Van Zutphen op het terrein van Huis de Wiers aan het Merwedekanaal. Links op de achtergrond Vreeswijk aan de Vaartse Rijn en het (bredere) Merwedekanaal. Helemaal linksboven de Lekdijk en de oprit van de Lekbrug.

Afb. 5. Luchtfoto van Vreeswijk en omgeving. Op de voorgrond de belangrijke Lekbrug, waar zich in de pijlers van de brug mitrailleurposten bevonden.

Afb. 4. De bewaking van de Beatrixsluis bestaat uit 25 Duitse militairen.

Het militaire opperbevel kende de gemeente Vreeswijk vanwege haar ligging en rol de status gevarenklasse 2 toe.

Strategische objecten

In 1940 werd de Beatrixsluis verdedigd door een peloton luchtdoelmitrailleurs. De Beatrixsluis was nadien voor de Duitsers een object categorie 1, een uiterst belang en goed te verdedigen object dus. Er was een Duitse bezetting van 25 man sterk aanwezig. Bij de sluis werden zes stuks luchtafweergeschut geplaatst. Ook werden andere maatregelen genomen om vijandelijke vliegtuigen te hinderen en om eventuele mijnen en torpedo's af te vangen. Ook werd de westelijke sluiscolk afgedamd, zodat er nog maar één colk in gebruik bleef. Zonder vergunning mocht je vanaf 1943 niet meer in de buurt van de sluis komen en er werd permanente bewaking ingesteld. Men is zich bewust van het gevaar dat het verzet de sluis zou kunnen saboteren. Het reilen en zeilen op de sluis was bekend bij de geallieerden, waarschijnlijk omdat de opzichter van Rijkswaterstaat informatie doorspeelde. Bij het naderen van de Canadese troepen en dus een aanstaande bevrijding dreigden de Duitsers bruggen en sluisen op te blazen, wat grote gevolgen zou hebben voor de opmars van de geallieerden, maar

ook voor de bevolking zelf. Ook aan de Beatrixsluis werd een springlading aangebracht door de 'Sprengkommando'. Na de capitulatie laat de Duitse commandant de springlading verwijderen. De zandwal die de westelijke colk blokkeerde, wordt weggebaggerd.

Een oeververbinding over de Lek was cruciaal, zowel voor de Nederlandse troepen als voor die van de Duitse bezetters. De brug wordt dan ook door beide partijen fel verdedigd. In de pijlers worden door de Nederlandse verdedigers mitrailleurs aangebracht, die vijandelijke schepen en vliegtuigen zou moeten aanvallen. De Duitsers plaatsen diverse stuks afweergeschut bij de brug en in de uiterwaarden om geallieerde aanvallen onschadelijk te maken. De Lekbrug wordt in januari 1945 meerdere malen aangevallen door de geallieerden, en op 5 januari wordt de brug vol geraakt en stort in. In augustus wordt door de bevrijders een tijdelijke schipbrug (baileybrug) aangelegd, om de oeververbinding te herstellen. Pas in 1947 wordt een nieuwe brugverbinding gerealiseerd.

Afb. 6. Delen van de gebombardeerde Lekbrug worden met behulp van een bok uit de Lek getakeld.

Afb. 7. 'Voorschrift luchtbescherming' van 14 september 1940, met instructie voor omgang met het luchtalarm.

Afb. 8. Foto ter hoogte van de Hoge brug van de Koninginnensluis, met verwijzingen naar de 'Ortskommandantur' en naar de 'Bürgermeister'. De Ortskommandant was gehuisvest in Koninginnenlaan 28 (later: 'Hoog Sandvelt')

Verzet

Vanaf 1943 is sprake van 'de ondergrondsen' in Vreeswijk, onderdeel van de Landelijke Knokploegen. Dan wordt door de Binnenlandse Strijdkrachten contact gelegd met de groep in Vreeswijk. Deze groep bestaat uit acht man. Ze worden door de geallieerden voorzien van wapens. Een belangrijke taak was het ver-

zorgen van de 'crossing', het naar veilig gebied brengen van geallieerde militairen. In november 1944 hielp het verzet bij de Beatrixsluis met het laten ontsnappen van 62 (van de in totaal 2000) bij razia's opgepakte Rotterdammers, die via Vreeswijk naar Amsterdam werden afgevoerd in schepen. Men was beducht voor confrontaties met de Duitsers, die gelegerd

waren op de marineschepen, op het Raadhuisplein (in hotel Tetenburg) en bij de Beatrixsluis.

Op 7 mei reden de eerste tanks van de Canadese bevrijders van de 'Polar Bears' brigade Vreeswijk binnen via de Beatrixsluis.

Hoe een vreugdevolle intocht eindigt in een traumatische gebeurtenis

Henk Valkenet

Als het Duitse legerleiding in mei 1945 de capitulatie tekent, is de daarmee de dreiging van geweld nog niet uit de wereld. Er lopen immers nog duizenden gewapende Duitse soldaten rond. De geallieerde opperbevelhebbers zijn het over één ding eens: het ontwapenen van die vijandelijke troepen gaan zij zelf doen. Dat is geen taak voor de BS, de Binnenlandse Strijdkrachten. De BS en hun woordvoerder Prins Bernhard zijn daar bepaald niet over te spreken, maar hebben zich erbij neergelegd.

De gewapende Duitse soldaten zorgen in de dagen na 5 mei voor zo'n 150 tragische schietincidenten. Bekend is de gebeurtenis in Amsterdam; maar op meer plaatsen in het land vallen slachtoffers. Ook in Jutphaas, op 7 mei 1945.

Vooraf

De gebeurtenissen op deze dag in Jutphaas zijn door velen beleefd en door verschillende bewoners doorverteld. Mensen die erbij waren, vertellen wat zij zich van dat moment herinneren, vol eigen emoties. Er bestaan dan ook verschillende versies over (delen van) het verhaal, dat met recht het trauma van Jutphaas is te noemen. In dit artikel komen twee ooggetuigen aan het woord: Jan Scholman en Joop van Leeuwen. Zij hebben een deel van het incident meegemaakt.

Maandag 7 mei 1945, 14:00 uur

Veel bewoners uit Jutphaas verzamelen zich op deze mooie zonnige maandagmiddag op straat bij de kruising Dorpsstraat/Herenstraat/Nedereindseweg ('t Sluisje). Ze wachten op de Canadese bevrijders. De stemming is uitgelaten en optimistisch. Volgens anderen is de sfeer gespannen. Jan Daalhuizen heeft die ochtend juist een nieuwe lading takkenbossen afgeleverd bij bakker Kocken aan de Herenstraat en zegt tegen zijn vrouw: "Vandaag gaat er wat gebeuren in het dorp. De sfeer is om te snijden."

Joop van Leeuwen, dan 6 jaar oud, en zijn drie jaar oudere broer Co, zitten op het stoepje langs oever van de Vaartse Rijn, ter hoogte van hun ouderlijk huis

(Dorpsstraat 23, nu Herenstraat 38). Zij hebben hun hengels uitgezet in de hoop een visje te verschalken. Maar van vissen komt weinig terecht. Als ze horen dat de Canadezen worden verwacht, leggen ze hun hengels neer en lopen richting het Sluisje. Onderweg zien ze een motor met een Duitse soldaat erop voorbijrijden. Die soldaat, een Oberleutnant van de Grenspolitie, heeft duidelijk een borrel op. Slingerend met de motor rijdt die richting het Sluisje; hij kan zijn voertuig nauwelijks onder controle houden en dreigt op de omstanders in te rijden. De dronkaard wil zijn motor tegen het hek langs het kanaal Rijn zetten, haalt een stengun en een magazijn uit zijn tas, waarbij hij bijna over zijn motor heen valt; dit tot grote hilariteit van de wachtende menigte.

Joop en Co vertrouwen het zaakje niet. "Dit kan wel eens uit de hand lopen", zegt Co "Kom we gaan hier weg". In

plaats van naar huis te gaan, rennen beide jongens de Rijnhuizerbrug over en kloppen aan bij boer Kieviet. Die woont op de boerderij achter de woningen van de brugwachters.

Tussen het wachtende publiek staat ook Jan Scholman. Hij woont helemaal in de Nedereindse buurt (Nedereindseweg 521, nu gemeente Utrecht). Deze tienjarige knul is op zijn

fiets naar het dorp gereden, zogenaamd om naar de kapper te gaan. Dat had hij tegen zijn vader gezegd; want anders had hij nooit toestemming gekregen.

Als de dronken soldaat met het wapen zwaaiend op het publiek afloopt slaat de jubelstemming om. De dronkaard schreeuwt "Raus, nach Haus". De situatie is nu uiterst explosief. Veel omstanders nemen het zekere voor het onzekere en maken dat ze wegkomen. BS-commandant Van Lunteren staat voor een dilemma: wel of niet ingrijpen? Uiteindelijk geeft hij opdracht aan drie mannen (Piet Gerrevink, Theo Hanselaar en Ries [Driekus] van den Brink) hun wapen te halen. Zij gaan naar de hal het gemeentehuis om hun wapen te pakken (sommige nieuwe stenguns zitten nog helemaal in het vet en zijn dus niet echt goed bruikbaar). Als de Duitser zijn geweer neerlegt en naar zijn pistool grijpt, voelt Ries zich zo bedreigd

De driesprong Dorpsstraat, Herenstraat en Het Sluisje

dat hij de soldaat neerschiet met de dood tot gevolg.

Schieten

Dan breekt de hel los. Gewapende Duitsers komen vanuit De Roskam aangerend. Omstanders vluchten weg, sommigen gaan de weilanden achter de huizen op; bewoners gaan hun huis weer binnen. Een aantal Jutphanezen wordt door Duitse soldaten bijeengedreven. Zij worden bedreigd en geïntimideerd om de naam van de schutter te weten te komen. Ries, die zijn BS-armband heeft afgedaan staat ertussen, maar wordt door de Duitsers niet herkend en door de bijeengedreven plaatsgenoten niet verraden. Gemeentesecretaris De Rooij weet te Duitsers ervan te overtuigen de mensen de laten gaan.

Drie BS'ers (Van Lunteren, verzetsnaam voor Van den Hurk), Piet Gerrevink en Theo Hanselaar) hebben zich verschanst in het gemeentehuis. Er volgt een belegering, waarbij de Duitse soldaten dwars door glas in lood ramen schieten. Van de

linker stenen leeuw bij de ingang wordt de onderkin eraf geschoten.

Frans Luiten en Wim Spies vluchten naar het huis van het gezin Veldhuizen (Herenstraat 18, huidig nummer 3). Op het terrein van kwekerij van Van den Berg [nu Van Heukelumstraat e.o.] worden BS'er Aart Kros en twee Duitsers doodgeschoten.

Jan Scholman vertelt: "Nadat het schieten is begonnen, ren ik met de meute mee door het steegje (tussen het gemeentehuis en – nu – nummer 8) en kom zo op het terrein van kweker Van den Berg. Daar wordt dan ook al geschoten. De mensen lopen via de tuin van de woning van dominee Hanselaar de pastorie binnen (pand nu Herenstraat 7). Via de keukenen ik toen in de kelder terechtgekomen. Ik weet me nog te herinneren dat ik op een zak met eierkolen heb gezeten. Hoe lang ik daar precies was en met wie weet ik niet meer. Ik denk dat ik een van de jongste aanwezigen was.

Joop en Cor van Leeuwen kijken intussen vanuit de boerderij van boer Kieviet uit op een stuk van de Herenstraat. Zij zien mensen rennen. Ook zien ze Frans Luiten een huis weer uit komen en een steegje in rennen. Een Duitse soldaat heeft hem ook gezien en gooit een handgranaat in zijn richting. Frans Luiten overleeft dit niet.

Wim Spies wordt in het huis van Veldhuizen (nu Herenstraat 3) doodgeschoten. Jan Streefkerk, een andere burger die is weggerend, wordt op zijn vlucht over de weilanden neergeschoten.

De BS-ers in het gemeentehuis beramen na een tijd een vluchtpoging. Vanuit een zijraam op de eerste verdieping springen ze een meter of vijf naar beneden, over een brandgang heen op het fietsenhok van het ernaast gelegen huis. De drie lopen (ernstige) verwondingen op. Ze verbijten de pijn, klimmen over een schutting en vluchten het huis van mevrouw Van Bentum (pand nu Herenstraat 8) in. Theo Hanselaar heeft een gebroken enkel en kan echt de trappen niet op; hij

Het graf van Frans Luiten

Monument voor de slachtoffers op het Kerkveld

verstoppt zich in een kast. De anderen klimmen via een ladder naar de vliering, halen de ladder op en sluiten het luik. De Duitsers stormen het huis binnen, ontdekken Theo in de kast en schieten hem ter plekke neer. Een wrang detail: de dominee en zijn vrouw, die in het huis ernaast in de kelder zitten, hebben het schieten gehoord. Zij weten dan niet dat hun zoon daarbij om het leven komt. De anderen op de vliering worden niet ontdekt door de binnengestormde Duitsers en weten op deze wijze te ontkomen.

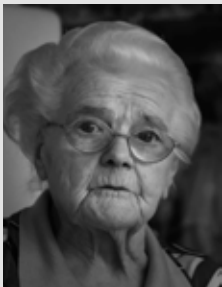
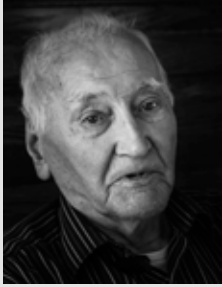
Ook in het huis van de dominee komen Duitse soldaten binnen. Jan Scholman: “Op een gegeven ogenblik wordt de kelderdeur opengetrokken en staan er twee gewapende Duitsers de kelder in te kijken en te schreeuwen “Raus”. Dus wij eruit en terug naar de keuken. Die Duitsers waren ons niet vijandig gezind. We mochten zelfs wat drinken.” Jan gaat na een tijdje door de gang naar de voordeur en komt zo op de Herenstraat terecht. Die blijkt geheel verlaten. Hij gaat op zoek naar zijn fiets, maar die is onvindbaar. Rest hem niets anders dan de vier kilometer naar

huis te lopen. Thuis gekomen zijn z’n ouders meer ontdaan over het feit dat de fiets is verdwenen, dan over de rest van het avontuur. Later wordt ook bij hen bekend dat er doden zijn gevallen op het dorp.

Naast drie gewonden (één meisje en twee mannen) vallen er in totaal acht doden: twee BS’ers (Theo Hanselaar en Aart Kros), drie burgers (Frans Luiten, Willem Spies en Jan Streefkerk) en drie Duitsers. De Jutphase doden worden jaarlijks herdacht op 4 mei.

Jong in de Oorlog

Werkgroep Exposities

Deze speciale uitgave van de Cronyck de Geyn is een onderdeel van de expositie 'Jong in de Oorlog' in museum Warsenhoeck die loopt van 25 januari tot en met zondag 22 juli. Naast deze Cronyckspecial is er ook een aparte uitgave van de Cronyck de Geyn voor alle leerlingen van de groepen 7 en 8 van de Nieuwegeinse basisscholen.

In de expositie besteden we vooral aandacht aan verhalen die nu nog te horen zijn als oudere Nieuwegeiners vertellen hoe zij als kind de oorlog van 1940-1945 in de dorpen Vreeswijk en Jutphaas hebben meegemaakt. Er wordt onder meer verteld hoe het was om met ingekwartierde Duitse soldaten onder één dak te wonen en over de ingewikkelde situatie als er onder hetzelfde dak ook een of meer onderduikers woonden. "Als je een Duitse soldaat zag die je niet kende, moest je dat meteen thuis gaan vertellen" was voor velen een onverbidde-lijke opdracht. Er zijn verhalen over angst voor vliegtuigen en voor mogelijke bommen die gaan vallen, er zijn verhalen over schaarste en dus ook verhalen over hongertochten van buiten de eigen veilige gemeenschap.

De afgelopen maanden hebben twaalf jongeren-van-toen hun 'verhalen-van-toen' verteld aan leden van de werkgroep exposities van de Historische Kring Nieuwegein. Uit deze uitgebreide video-interviews zijn fragmenten gekozen die in de expositie te horen en te zien zijn, fragmenten die illustratief zijn voor hun verhalen. Speciaal voor deze expositie zijn touch screens gekocht waarmee bezoekers kunnen kiezen uit de verhalen. De verhalen-van-toen worden in de expositie-wanden aangevuld met voorwerpen en beelden die de verhalen zo een extra dimensie geven.

De leden van de werkgroep Exposities zijn de verhalenvertellers veel dank verschuldigd. Hun namen staan hieronder samen met portretfoto's die tijdens de gesprekken gemaakt zijn. Sommigen hebben hun verhaal voor het eerst verteld. En ook nu nog zijn er inwoners die tot de dag van vandaag niet over hun herinneringen kunnen of willen praten.

Met de nieuwe verhalen over de noodlottige schietpartij in Jutphaas op 7 mei 1945 is het mogelijk nu een meer gedetailleerde beschrijving te maken. Naast het verhaal over de gebeurtenissen bij het gemeentehuis van Jutphaas, twee dagen na de overgave van het Duitse leger en de lang verwachte bevrijding, in deze special zijn deze ook gebruikt in een mini-documentaire in de expositie.

De namen van de deelnemers aan de documentaire:

Jan Scholman

Jan van Ieperen

Joop van Leeuwen

Marchien Enkelaar

Riek Elbertse

Wim van Meeteren

Barbara Sangers

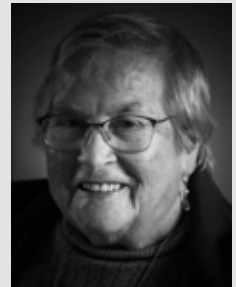
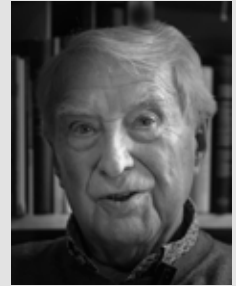
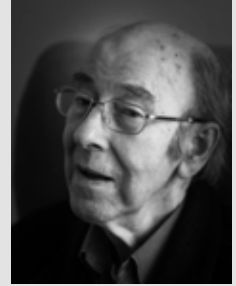
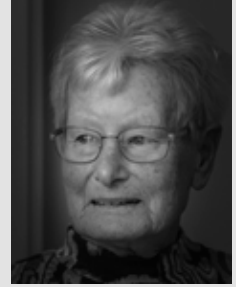
Annie Scholman

Aloys van den Broek

Piet Daalhuizen

Geertje Frericks

Rein Boere

Hoe goed kent u Nieuwegein?

De leeuw staat in de heraldiek symbool voor kracht en trots, maar ook voor moed, rechtvaardigheid en militaire macht. In de middeleeuwen geloofde men dat de leeuw sliep met open ogen, vandaar dat hij ook symbool kon worden voor waakzaamheid. Daarom staat hij vaak afgebeeld bij paleis- en kerkpoorten, op tronen van hoogwaardigheidsbekleders, op vaandels en op schilden.

Deze leeuw ziet er niet meer zo heldhaftig uit, het is een min of meer tandeloos dier geworden. De oorlog heeft hij niet heelhuids doorstaan. Weet u waar we dit beeld kunnen vinden? (Spoiler: in een van de artikelen in dit magazine kunt u het antwoord lezen).

Stuur uw antwoord vóór 1 maart 2025 naar cronyckdegeyn@museumwarsenhoeck.nl, uit de juiste oplossingen wordt een winnaar getrokken die een waardebon van € 20,- ontvangt. Doe mee en ga eens kijken hoe de leeuw er tegenwoordig bij staat.

Foto: Ton Vis

WELKOM OP HET MUNTPLEIN!

Het winkelcentrum Muntplein van toen ...

... IS WEER KLAAR VOOR DE TOEKOMST!

Bij winkelcentrum Muntplein kunt u terecht voor gezelligheid en al uw dagelijkse boodschappen, zelfs met een lokaal tintje: van boeken over de Nieuwegeinse geschiedenis, 'Oude Jutphaas' kaas en -zoutjes tot een 'Jutphaas'-tripel biertje!

muntplein
winkelcentrum

Volg ons via: www.facebook.com/winkelcentrummuntplein